

alpha

KONJUNKTURRAPPORT

En kritisk punkt är nådd

November 2017

Innehåll

1	Sammanfattning	3
2	Synkroniserad uppgång i världsekonomin.....	5
3	Svensk ekonomi	7
3.1	Sveriges BNP-tillväxt och Almegas bedömning för 2017-2018.....	7
3.2	Den kritiska punkten för arbetsmarknaden är nådd	10
3.3	Svagare inflation 2018	14
3.4	Nationellt resursutnyttjande förklarar allt mindre av inflationen.....	15
4	Efterfrågetillväxten för företagstjänster mattas under andra halvåret.....	20
5	Fördjupning: Det kunskapsintensiva tjänsteinnehållet i Sveriges export ökar.....	23
5.1	Bakgrund.....	23
5.2	Det internationella konkurrenstrycket ökar särskilt för företagstjänster	24
5.3	Globala värdekedjor utvecklas med ökad tjänstehandel	25
5.4	Nya trender för internationellt konkurrensutsatta tjänsteföretag	26
5.4.1	Exempel på tjänsteexport och hur tjänsteföretag möter ökad utländsk konkurrens.....	26
5.4.2	Exempel på hur tjänsteföretag löser kompetensförsörjningen	27

Almega är de svenska tjänsteföretagarnas arbetsgivar- och intresseorganisation. Almega har cirka 11 000 medlemsföretag i sju förbund, som tillsammans representerar ett 60-tal branscher inom tjänstesektorn. Medlemsföretagen har sammanlagt drygt 550 000 anställda. Förbunden arbetar med de frågor som rör respektive bransch. Arbetsgivarförbunden bildar tillsammans Almega och ingår i Svenskt Näringsliv.

- Almega Samhallförbundet
- IT&Telekomföretagen inom Almega
- Almega Tjänsteförbunden
- Medieföretagen
- Almega Tjänsteföretagen
- Vårdföretagarna
- Bemanningsföretagen

Almegas konjunkturrapport sammanfattar konjunkturläget och utsikterna två år framåt i svensk ekonomi. Rapporten innehåller en prognos för den globala ekonomin samt Sveriges ekonomi och arbetsmarknad, med särskilt fokus på tjänstesektorns inverkan på utvecklingen. Rapporten ges ut två gånger per år, vår och höst, sedan oktober 2008.

För ytterligare upplysningar om Almegas konjunkturrapporter, kontakta:

Lena Hagman
chefekonom
tel. 08-762 69 61, lena.hagman@almega.se

Oscar Scheja
ekonom Almega
tel. 08-762 70 41, oscar.scheja@almega.se

1 Sammanfattning

Ett uppsving i efterfrågan på investeringsvaror och närliggande tjänster runt om i världen har i år lyft tillväxten i världshandeln, vilket gynnar Sverige som har en stor andel export av landets totala produktion. Förbättringen av efterfrågan är nu mer synkroniserad mellan olika regioner än tidigare och den globala BNP-tillväxten tar mer fart i år och 2018 jämfört med de senaste åren.

Sveriges exportmarknad bedöms ta mer fart under 2017-2018 jämfört med de senaste årens mycket svaga utveckling, vilket driver upp efterfrågan på Sveriges exportprodukter. Det betyder att efterfrågan på insatstjänster från tjänsteleverantörer till exporterande företag också ökar. Dessutom kan exporten av rena tjänster väntas öka.

Med en ökad tillväxt väntas inflationen ta mer fart, men uppgången för konsumentpriserna har hittills gått långsamt i många regioner. Inflationen inom euroområdet ligger exempelvis ännu långt under den europeiska centralbankens inflationsmål på nära 2 procent. Någon räntehöjning av ECB väntas inte förrän inflationen inom euroområdet nått 1,9 procent år 2020.

Den långsamma uppgången för inflationen i många regioner beror delvis på att löneutvecklingen varit ovanligt dämpad, vilket fått alltför många prognosmakare att söka svar på vilka faktorer som kan ligga bakom ett svagare samband mellan ökat resursutnyttjande och inflation. En viktig förklaring är att länders inhemska produktion blivit betydligt mer integrerad med produktionskedjor ut i världen. Med andra ord spelar nu även tillgången på produktionsresurser utomlands en större roll för inflationens utveckling i många länder, även för Sverige.

Almega noterar att exportinriktade tjänsteföretag liksom exportindustrin möter ökad konkurrens från utländska producenter, vilket håller nere prisutvecklingen på tungt vägande tjänster inom Sveriges näringsliv, såsom it-, teknikonsult- och arkitekttjänster. Dessa branscher möter nu ännu högre efterfrågan i samband med lyftet i världshandeln och behöver öka personalstyrkan, men bristen på rätt kompetens i Sverige för att kunna öka produktionen leder snarare till ökad outsourcing av produktion än till en accelererande löneglidning i Sverige enligt tidigare mönster vid högkonjunktur.

Almega räknar med att inflationen i Sverige kommer att falla tillbaka nästa år, till 1,6 procent räknat som KPI med fast ränta. Fortsatt svagare samband mellan inhemskt resursutnyttjande och inflation kommer leda till en lägre inflationstakt än vad Riksbanken nu räknar med. Med den svagare inflation som Almega räknar med bedömer vi att Riksbanken kommer att börja höja styrräntan först i början av 2019.

Trots den starkare efterfrågan från Sveriges exportmarknad i år och nästa år bedöms bristen på rätt kompetens för näringslivets produktion hålla tillbaka Sveriges produktionstillväxt. Kompetensbristen i Sverige driver upp företagets behov av att öka sin import av tjänster som insats i sin produktion, vilket gäller både industri- och tjänsteföretag.

Den ökade importen av tjänster märks bland de kunskapsintensiva företagstjänsterna, som nu har särskilt stora problem att hitta tillräckligt med personal på den svenska arbetsmarknaden.

Almegas företagarpåse visar att efterfrågan på företagstjänster från vissa delar av svensk ekonomi väntas öka något svagare under andra halvåret i år jämfört med tidigare. En avmattning i efterfrågan märks från bygg- och tillverkningsindustrin samt från handeln, transportföretag samt utbildningsverksamhet.

Sveriges BNP-tillväxt lyfts i år av högre export, investeringar och hushållens konsumtion, men samtidigt ökar importen snabbare, vilket gör att nettoexporten ger ett negativt bidrag till BNP-tillväxten. Offentlig konsumtion beräknas bidra i relativt liten grad till BNP-ökningen under 2017-2018. Almega bedömer att Sveriges samlade tillväxt når upp till 2,9 procent i år och till 2,3 procent 2018.

En kritisk punkt på arbetsmarknaden har nu nåtts, då tillgången på kompetens blivit för liten. Almega bedömer därför att arbetslösheten som andel av arbetskraften kommer att parkera på 6,7 procent i år och 2018. Sveriges totala sysselsättning bedöms öka med 2,1 procent i år för att bromsa till en ökning med 0,9 procent 2018. Flest nya arbeten bedöms komma inom den privata tjänstesektorn både i år och nästa år, även om ökningen av sysselsättningen bromsar in även där.

Tabell 1: Almegas konjunkturprognos, november 2017, nyckeltal

	Nivå Mdr kr 2016	2016	Prognos 2017	Procentuell förändring Prognos 2018
Hushållens konsumtionsutgifter	1949,8	2,2	2,5	2,2
Offentliga konsumtionsutgifter	1152,0	3,4	0,5	1,6
Statliga	299,0	3,0	-1,0	4,0
Kommunala	853,0	3,6	1,0	0,8
Fasta bruttoinvesteringar	1059,3	5,6	7,9	4,2
Lagerinvesteringar, (bidrag till BNP-tillväxten)	30,7	0,0	-0,1	-0,1
Export	1950,1	3,3	3,9	3,5
Export av varor	1322,2	3,6	4,8	3,9
Export av tjänster	627,9	2,7	2,0	2,5
Import	1737,0	3,4	4,8	4,0
Import av varor	1203,0	5,0	4,7	3,8
Import av tjänster	534,0	-0,2	5,0	4,4
BNP	4404,9	3,3	2,9	2,3
BNP kalenderkorrigerat		3,1	3,1	2,4
Nyckeltal och antaganden:				
Nettoexporten, bidrag till BNP-tillväxten		0,1	-0,2	-0,1
Sveriges exportmarknadstillväxt		3,5	5,4	4,0
Öppen arbetslöshet, (procent av arbetskraften)		6,9	6,7	6,7
Sysselsättning, förändring i procent		1,7	2,1	0,9
Produktionstillväxt i privat tjänstesektor*		3,4	3,2	2,7
Produktionstillväxt i gruv- och tillverkningsindustrin*		2,6	3,5	3,5
KPI, årsgenomsnitt		1,0	1,8	1,5
KPIF, årsgenomsnitt		1,4	1,9	1,6
Hushållens sparkvot**		15,8	15,0	15,2
Real disponibel inkomst, förändring i procent		2,3	1,7	2,6
Reporäntan, december		-0,50	-0,50	-0,50
* Förädlingsvärdet, fasta priser, kalenderkorrigerat.				
** Inklusive sparande i avtalspensioner och PPM.				
Källa: Statistiska centralbyrån, Oxford Economics, Almega.				

2 Synkroniserad uppgång i världsekonomin

Prognoserna för den globala BNP-tillväxten ser ännu ljusare ut än i våras. Det förklaras i hög grad av ett uppsving för investeringar av olika slag, bland annat i nya maskiner, programvaror och tekniska lösningar.

Denna uppgång har lyft exporten av sådana investeringsvaror och tjänster, vilket drar upp BNP-tillväxten i många världsdelar. Förbättringen av efterfrågan är nu mer synkroniserad mellan olika regioner än tidigare.

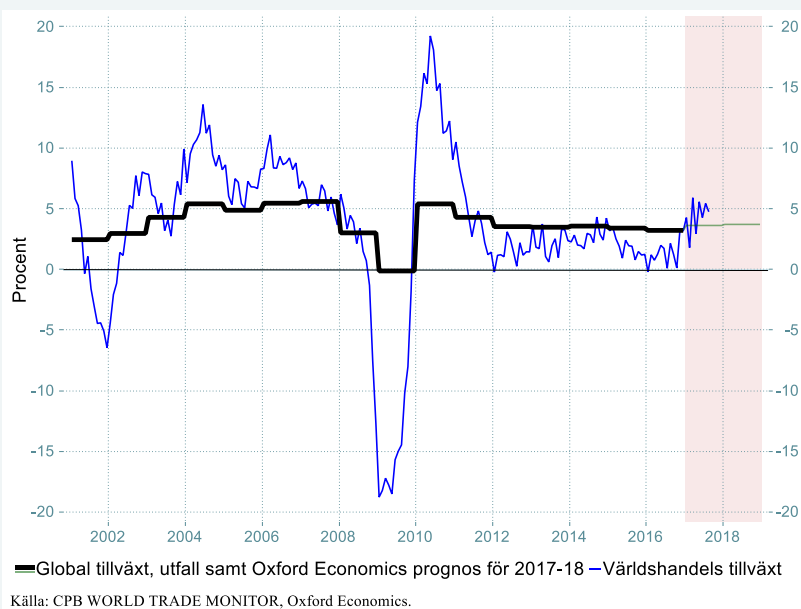
BNP-tillväxten har justerats upp för flertalet regioner, som för EU-området och oljeproducerande länder som Brasilien och Ryssland. Även tillväxten i USA väntas öka gradvis till 2,4 procent nästa år, i samband med finanspolitiska stimulanser.¹ Den redan höga tillväxten i Kina, väntas som tidigare gradvis mattas av, nu till 6,2 procent 2018. Den tidigare oron för en snabbare inbromsning i Kina tycks ha lagt sig tills vidare. Nedtrappningen av Kinas tillväxt betyder dock inte att den inhemska efterfrågan minskar. I år märks ett uppsving för

importen till Kina, som bidrar starkt till uppsvinget för världshandeln.

Almegea utgår från att den globala BNP-tillväxten² från och med i år tar mer fart efter den historiskt svaga återhämtningen efter finanskrisen. Nu utgår vi från att tillväxttakten ökar, från 3,2 procent 2016 till 3,6 procent i år och till 3,7 procent 2018.³

En viktig utgångspunkt för vår prognos för svensk ekonomi är den globala tillväxten, då den påverkar utsikterna för Sveriges export och därmed BNP-tillväxt. Exporten utgör nära hälften av Sveriges bruttonationalprodukt, BNP.

Diagram 1 Den globala BNP-tillväxten och världshandelns tillväxt⁴, fasta priser, årstakt

Världshandeln växer snabbare än den globala BNP-tillväxten vilket gynnar svensk export

¹ Oxford Economics utgår här från antagandet att Trumpadministrationen får igenom sina förslag på bl.a. skattestimulanser, som får effekt på tillväxten från och med nästa år. Stimulanspaketet beräknas uppgå till ca 500 miljarder dollar över de närmaste tio åren.

² Köpkraftskorrigerad.

³ Almegeas prognoser för Sveriges ekonomi utgår från Oxford Economics prognoser för utvecklingen i omvärlden, nu för perioden 2017-2018, se tabell 2.

⁴ Avser här världshandeln med varor, fasta priser, säsongrensad, t.o.m. augusti 2017.

Tabell 2: Internationella förutsättningar

Ranking*	Sveriges största varuexportmarknader	och deras BNP- tillväxt:	Prognos	Prognos
2016		2016	2017	2018
1	Tyskland	1,9	2,1	1,9
2	Norge	1,0	2,3	2,2
3	USA	1,5	2,1	2,4
4	Danmark	1,7	2,3	1,9
5	Finland	1,9	2,8	1,9
6	Storbritannien	1,8	1,5	1,5
7	Nederländerna	2,1	3,1	1,9
8	Belgien	1,2	1,7	1,6
9	Frankrike	1,1	1,8	1,8
10	Kina	6,7	6,8	6,2
Övriga BRIC-länder**:				
	Brasilien	-3,6	0,8	2,4
	Ryssland	-0,2	1,8	1,4
	Indien	7,9	6,5	7,5
	Euroområdet	1,8	2,2	1,9
	EU 27	1,9	2,3	1,9
	Global BNP, köpkraftsjusterat	3,2	3,6	3,7
	Världsmarknadstillväxt	1,9	4,9	3,9
	Sveriges exportmarknadstillväxt***	3,5	5,4	4,0
	Råoljepris (Brent), USD/fat	44	52	50

Källa: *Oxford Economics* oktober 2017 samt SCB (varuexportens ranking).

* Ranking efter SCB:s utrikeshandelsstatistik för varor. Observera att varuexporten också har ett tjänsteinnehåll som inte syns i det traditionella sättet att redovisa exporten.

** BRIC-länderna: Brasilien, Ryssland, Indien, Kina.

*** Sveriges exportmarknadstillväxt avser här marknaden för varor exklusive bränslen.

Exportmarknaden bedöms ta mer fart under 2017-2018 jämfört med de senaste årens mycket svaga utveckling.

Under en längre period innan finanskrisen, ta exempelvis perioden 1990-2007, ökade världsmarknaden för varor med i genomsnitt 6,8 procent per år. Den takten översteg den globala BNP-tillväxten under samma period med över det dubbla. Under de senaste åren, 2012-2016, understeg däremot världsmarknadens tillväxt den globala BNP-tillväxten, se diagram 1 på sidan 4. Men nu visar prognoserna att världsmarknaden kommer öka snabbare än den globala BNP-tillväxten i år och nästa år, se tabell 2. Det ger ett lyft för Sveriges omfattande exportsektor där tjänsteproducenter fått en ökad tyngd (se vidare avsnitt 5).

Med en ökad tillväxt väntas inflationen ta mer fart, men uppgången för konsumentpriserna har hittills gått långsamt i många regioner. En delförklaring är att löneutvecklingen varit ovanligt dämpad, vilket fått alltför prognosmakare att söka svar på vilka faktorer som kan ligga bakom ett svagare

samband mellan ökat resursutnyttjande och inflation (se vidare avsnitt 3.4).

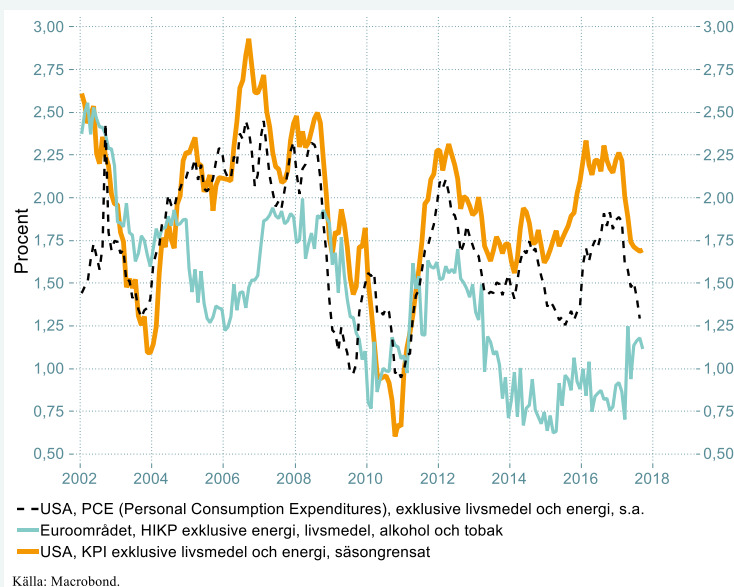
Inflationen inom euroområdet ligger ännu långt under den europeiska centralbankens inflationsmål på nära 2 procent, se diagram 2. Någon höjning av styrräntan väntas inte förrän inflationen inom euroområdet nått 1,9 procent år 2020, enligt *Oxford Economics* bedömning.

I USA har det mest använda måttet på underliggande, s.k. kärninflation⁵ till och med fallit ned till 1,7 procent⁶ (se diagram 2), men centralbanken *Federal Reserve* bedöms ändå höja sin styrränta en tredje gång i år, i december, till intervallet 1,25-1,50 procent. Samtidigt har Fed annonserat att inleda neddragningar av sina innehav av långa obligationer, med start i oktober i år. *Oxford Economics* räknar med fortsatta räntehöjningar vid två tillfällen i USA nästa år, trots att kärninflationen bedöms ligga på 1,8 procent i genomsnitt under året, alltså under inflationsmålet på 2 procent.

⁵ Kärninflationen mäts i USA som konsumentpriserna exklusive priserna på energi- och livsmedel. Ett alternativt mått är PCE, som är deflatorn för hushållens konsumtion i beräkningen av USA:s BNP.

⁶ September 2017.

Diagram 2 Underliggande inflation i USA samt i euroområdet

Trots att det är
stark konjunktur
har inflationen
ännu inte tagit fart

3 Svensk ekonomi

3.1 Sveriges BNP-tillväxt och Almeegas bedömning för 2017-2018

Sveriges BNP-tillväxt lyfts i år av högre export, investeringar och hushållens konsumtion, men samtidigt ökar importen snabbare, vilket gör att nettoexporten ger ett negativt bidrag till BNP-tillväxten.

Offentlig konsumtion beräknas bidra i relativt liten grad till BNP-ökningen under 2017-2018. Almega bedömer att Sveriges samlade tillväxt når upp till 2,9 procent i år och till 2,3 procent 2018, se tabell 1 på sidan 3.⁷

Trots den starkare efterfrågan från Sveriges exportmarknad i år och nästa år, bedöms flaskhalsar i Sveriges tjänsteproduktion begränsa Sveriges BNP-tillväxt, vilket får till följd att importen bedöms öka snabbare än exporten och ge ett negativt bidrag till BNP-tillväxten. Dels hålls tillväxten för tjänsteproduktionen tillbaka av den historiskt omfattande bristen på den kompetens företagen behöver för att kunna öka produktionstillväxten. Dels leder denna brist till att företagen behöver öka sin import av tjänster som insats i sin produktion. Det handlar i hög grad om import av avancerade tjänster, som exempelvis systemutveckling, utveckling av

artificiell intelligens, avancerad konsultverksamhet, support, projektledning med mera, dvs. avancerade företagstjänster.

Den ökade importen av tjänster märks bland de kunskapsintensiva företagstjänsterna, som nu har särskilt stora problem att hitta tillräckligt med personal på den svenska arbetsmarknaden (se vidare avsnitt 5).

Almeegas företagarpå panel visar att efterfrågan på företagstjänster från vissa delar av svensk ekonomi väntas öka något svagare under andra halvåret i år jämfört med tidigare. En avmattning i efterfrågan märks från bygg- och tillverkningsindustrin samt från handeln, transportföretag samt utbildningsverksamhet (se vidare avsnitt 4).

Sveriges BNP-tillväxt⁸ överraskade under andra kvartalet i år med att visa den högsta tillväxttakten sedan fjärde kvartalet 2015. Exporten bidrog starkt till lyftet, då den steg ännu snabbare än importen under kvartalet. Exporten bidrog med hela en procentenhet till BNP-tillväxten, som uppgick till 1,3 procent, säsongsrensad mellan första och andra kvartalet.

Exporttillväxten under andra kvartalet i år var betydligt högre än exportens genomsnittliga tillväxt under de senaste fyra åren, vilket återspeglar uppsvinget i världshandeln som

⁷ Faktisk tillväxt, dvs. ej kalenderkorrigerad.

⁸ Bruttonationalproduktens förändring i fasta priser. BNP mäter den samlade produktionen inom landet. BNP kan också mätas från den

s.k. efterfrågesidan av ekonomin, dvs. genom att summera inhemsk slutlig användning av varor och tjänster (konsumtion och bruttoinvestering) plus export minus import av varor och tjänster.

kommit först i år, efter de senaste årens historiskt svaga världsmarknadstillväxt (se vidare avsnitt 2).

Den ökade efterfrågan från exportmarknaden i år har gynnat både exportindustrin, tjänstebanscher som exporterar samt de tjänsteföretag som säljer tjänster till exportindustrin.

Enligt SCB var det främst exporten av investerings- och insatsvaror som drog upp den totala exporten under andra kvartalet. Men om vi tittar närmare på siffror över exporten, ingår en stor andel tjänster i exporten av exempelvis investerings- och insatsvaror.

Tjänsteinnehållet i exempelvis en personbil består bland annat av tekniklösningar, it-system och design, dvs. tjänster som ofta produceras av tjänsteföretag och som köps in av bilindustrin.

Normalt redovisar SCB vilken typ av efterfrågan som bidragit till den samlade BNP-tillväxten, alltså i form av konsumtion, investeringar samt export minus import. Exporten delas i denna redovisning in i varu- och tjänsteexport. Varuexporten framstår då som klart större än tjänsteexporten, men här framgår inte att varuexporten i praktiken består av en mycket stor andel tjänster. När hänsyn tas till att tjänster både exporteras direkt av tjänsteföretag och ingår i varuexporten visar det sig att Sveriges export som helhet i praktiken består till drygt hälften av tjänster (se vidare avsnitt 5).

Uppsvinget för Sveriges export i år innebär ett ökat behov av att importera insatsvaror och tjänster till de exporterande företagen, eftersom importinnehållet i deras produktion är stort. Almegas bedömer därför att importen kommer ta mer fart framöver, i samband med att de exporterande företagen ökar sin produktionstakt.

Vi antar att både exporterande industri- och tjänsteföretag kommer att öka sin import i ännu högre grad än tidigare. Det förklaras delvis av att tjänsteinnehållet i de exporterande företagens produktion har ökat och att de köper tjänster både från inhemska och utländska tjänsteföretag. En effekt av det blir att konkurrensen mellan inhemska och utländska leverantörer av tjänster ökar.

Den ökade tjänsteimporten hör också samman med att de inhemska tjänsteföretagen i ökad grad importerar mer tjänster för sin egen produktion för att kunna möta den ökade efterfrågan. Tjänsteföretag blir alltmer specialiserade och behöver köpa in tjänster från leverantörer i utlandet. Dessa kan antingen vara dotterbolag till inhemska tjänsteföretag eller externa leverantörer.

Almegas räknar sammantaget med att Sveriges nettoexport kommer att ge ett negativt bidrag till BNP-tillväxten både i år och nästa år, se tabell 1 på sidan 3.

Även fasta bruttoinvesteringar överraskade och ökade starkt under andra kvartalet i år och gav ett relativt stort bidrag till Sveriges BNP-tillväxt. Därmed fortsatte den positiva trenden för investeringar i Sverige sedan början av 2013. Liksom tidigare var det främst bygginvesteringarna som bidrog till uppgången, vilket överraskade något, eftersom prognosmakare räknat med en inbromsning under 2017.⁹ Trots den stora bristen på arbetskraft inom branschen har bostadsinvesteringarna fortsatt att öka starkt i år, men även investeringar i övriga byggnader och anläggningar.

Kombinationen av fortsatt bostadsbrist i tillväxtområden, fortsatt låga bostadsräntor samt god inkomstutveckling för hushållen, har lett till en stark uppgång i byggandet av nya bostäder. Almegas räknar med att bostadsinvesteringarna kommer att öka med 20 procent i år. Uppgången för bygginvesteringarna förklaras också av högre investeringar inom landstingen.

Den ökade importen av tjänster märks bland de kunskapsintensiva företagstjänsterna, som nu har särskilt stora problem att hitta tillräckligt med personal på den svenska arbetsmarknaden.

Almegas räknar med att den redan mycket höga investeringsnivån inom byggsektorn ökar ytterligare nästa år, men att ökningstakten kommer att avta. Bostadsbyggandet bedöms öka med 5 procent 2018. Dessutom ökar anläggningsinvesteringar inom energi, vatten och avlopp samt infrastruktur. Almegas räknar med att de samlade bygginvesteringarna kommer att öka med drygt 12 procent i år och med något över 4 procent 2018.

Vidare har maskininvesteringar tagit mer fart i år jämfört med de senaste åren. Den ökade efterfrågan från exportmarknaden i år ökar också behoven av att bygga ut produktionskapaciteten. Företagen inom tillverkningsindustrin anser nu att brist på maskin- och anläggningskapacitet är det främsta hindret för ökad produktion, enligt Konjunkturbarometern i oktober¹⁰. Almegas räknar med att maskininvesteringarna kommer att ta ännu mer fart och öka med 7,5 procent i år och med 6 procent 2018.

Under andra kvartalet i år ökade främst investeringar i informations- och kommunikationsutrustning. Minskade gjorde däremot investeringar i immateriella tillgångar, som i huvudsak utgörs av forskning och utveckling (FoU) och programvaror. Det sammanföll med en ökad export av FoU under andra kvartalet, då export av FoU räknas som en desinvestering i nationalräkenskaperna.

Investeringar i forskning och utveckling har visat relativt stora variationer under senare år, ofta beroende på multinationella företags investeringsbeslut. Exempelvis ökade denna typ av

⁹ Exempelvis räknade Sveriges Byggindustrier för ett år sedan med en ökning för bostadsbyggandet på 6 procent 2017. Nu räknar de i sin senaste prognos i

stället med en ökning på hela 19 procent för 2017 efter det starka utfallet hittills i år.

¹⁰ Konjunkturinstitutet, oktober 2017.

investeringar mycket kraftigt under fjärde kvartalet 2014. Ökningen motsvarades av en ökning för importen av FoU under samma kvartal. Med andra ord rörde det sig då om investeringar i forskning och utveckling från verksamhet i utlandet. FoU-begreppet som används här är relativt brett och importen av FoU kan bestå av såväl patent, copyrights, industriella processer och design. En viktig förutsättning för att ingå som import eller export av FoU är att en överföring av äganderätten äger rum vid försäljningen.¹¹

Hushållens konsumtion har till och med september i år ökat med 2,3 procent i kalenderkorrigerade tal jämfört med motsvarande period förra året, enligt SCB:s månadsindikator¹². Denna månadsstatistik är en vägledande indikator för det kommande utfallet för hushållens konsumtion enligt nationalräkenskaperna.¹³ Nu finns indikatorn för tredje kvartalet tillgänglig, som alltså i ungefärliga tal kan indikera tillväxttakten för årets tredje kvartal enligt nationalräkenskaperna (som kommer att publiceras i slutet av november).

Under tredje kvartalet i år tog hushållens konsumtion mer fart jämfört med tidigare i år och steg med 3,0 procent jämfört med motsvarande period förra året¹⁴. Almega räknar med att konsumtionen kommer fortsätta att utvecklas i god takt resten av året och resultera i en ökning med 2,5 procent för hushållens konsumtion 2017 jämfört med 2016. Därmed väntas hushållens konsumtion bidra med 1,1 procentenheter till årets BNP-tillväxt på 2,9 procent, enligt Almegas bedömning. Bidraget från hushållens konsumtion till de senaste årens BNP-tillväxt har i genomsnitt legat på den nivån.

Under 2018 bedöms konsumtionen fortsätta öka, med 2,2 procent, enligt Almega. Konsumtionen bedöms då öka i något lägre takt än hushållens reala disponibla inkomst, som stiger med 2,6 procent enligt prognosen. Det innebär att hushållen bedöms spara något mer av sin inkomstökning nästa år. Almega antar att hushållen kommer att "ta höjd" för kommande räntehöjningar och därför kommer att öka sitt sparande.

Hushållens förväntningar på den rörliga bostadsräntan har skruvats upp på samtliga tidshorisonter, enligt den senaste KI-barometern¹⁵. Den rörliga bostadsräntan förväntas uppgå till 2,26 procent på ett års sikt, 2,74 procent på två års sikt och 3,58 procent på fem års sikt.

Almegas prognos är att Riksbanken lämnar reporäntan oförändrad på -0,5 procent nästa år, men börjar höja den under inledningen av 2019. Vår prognos sträcker sig inte längre än till och med 2018, men mot bakgrund av att inflationen väntas ta mer fart på sikt kan Riksbanken förväntas

inleda gradvisa höjningar av styrräntan under 2019 och framåt. Riksbankens egen prognos¹⁶ är att inleda gradvisa räntehöjningar från och med tredje kvartalet 2018, som fortsätter under 2019-2020.¹⁷ Varför Almega räknar med att räntehöjningarna inleds senare än vad Riksbanken för närvarande räknar med förklaras av att vi räknar med en långsammare uppgång för inflationen än Riksbanken (se vidare avsnitt 3.3).

Under senare år har bostadspriserna ökat snabbt och därmed har hushållens skuldsättning ökat kraftigt. Sedan mitten av 90-talet har hushållens totala skulder i förhållande till disponibel inkomst¹⁸ ökat från 90 procent till drygt 180 procent. Boendeutgifter står nu för drygt en fjärdedel av hushållens totala konsumtion¹⁹.

Fördjupning:

Det är också möjligt att beräkna BNP från en annan synvinkel, dvs. genom att summera all produktion inom landet, dvs. summan av förädlingsvärdet i alla delar av ekonomin. (Förädlingsvärdet är lika med produktionsvärde minus insatsförbrukning. Summan av samtliga sektorer/branschers förädlingsvärde brutto, med tillägg för nettot av produktskatter och produktsubventioner, utgör BNP till marknadspris).

För att kunna beräkna BNP från produktionssidan finns uppgifter om företagens användning av insatser av varor och tjänster från olika branscher inom Sverige samt import av insatsvaror och tjänster för produktionen i Sverige. Här kan produktionen också delas upp på de produkter som avser export respektive inhemsk efterfrågan. Med hjälp av sådan statistik kan man bland annat räkna fram det samlade förädlingsvärdet inom landet som bidrar till landets export.

För att summera till ett lands BNP, dvs. summan av förädlingsvärde som genererats inom landet, subtraheras användningen av importerat förädlingsvärde av insatsvaror och tjänster.

Med hjälp av denna grundläggande statistik, som kallas input-output, framgår också att flera branscher över tid ökat sin användning av tjänster i sin exportproduktion, exempelvis informationsteknologi och andra digitala tjänster, tekniska, arkitekt-, bemannings- och andra tjänster. Med denna statistik kan man också se att importen av insatsvaror och insatstjänster för att producera exportprodukter har ökat.

¹¹ Se vidare SCB, Sveriges ekonomi – statistiskt perspektiv, nr 2 2015.

¹² Den månatliga indikatorn över hushållens konsumtionsutgifter skall spegla deras ändamålsfördelade konsumtion i Sverige. Här ingår inte deras konsumtion utomlands, till skillnad från i nationalräkenskaperna.

¹³ Indikatorn har utvecklats i nära överensstämmelse med det senare utfallet enligt nationalräkenskaperna. Den absoluta medeldifferensen mellan indikatorn och utfallet enligt NR har legat på 0,5 procentenheter för perioden 2001 t.o.m. andra kvartalet 2017.

¹⁴ Korrigerat för kalendereffekter, dvs. skillnader i antal arbetsdagar mellan år, i det här fallet mellan 2016 och 2017.

¹⁵ Se Konjunkturinstitutets barometer från oktober.

¹⁶ Oktober 2017.

¹⁷ Se Riksbankens penningpolitiska rapport från oktober 2017.

¹⁸ Hushållens samlade disponibelinkomst mäts i nationalräkenskaperna som deras samlade inkomster (efter skatter och avgifter). Disponibelinkomsten utgörs främst av löner och transfereringar.

¹⁹ Enligt nationalräkenskaperna, september 2017.

Med stigande skulder har hushållen blivit mer känsliga för räntehöjningar än tidigare. Stigande räntor på längre sikt kommer innebära att hushållens disponibla inkomster kommer att börja minska.

Eftersom hushållen sannolikt räknar med att räntorna kommer att börja höjas med början under 2018 (vilket är Riksbankens senaste prognos) och vill motverka en för kraftig påverkan på deras hushållsekonomi på lite längre sikt, räknar Almega med att de kommer upprätthålla sitt höga sparande. Detta trots att de reala disponibla inkomsterna under 2018 kan väntas öka mer än i år, bland annat som en följd av regeringens föreslagna skattesänkningar och ökade transfereringar till hushållen. Höjda barnbidrag och sänkt skatt för pensionärer kommer underlätta för hushållen att öka sin konsumtion. Ändå räknar Almega alltså med att hushållen kommer hålla uppe sitt sparande som andel av den disponibla inkomsten, se tabell 1. Sparkvoten bedöms öka till 15,2 procent nästa år, vilket är strax under genomsnittet för sparkvoten under de senaste fem åren.

Sveriges offentliga konsumtion ökade markant under förra året, som en följd av den omfattande asylinvandringen under 2015. Minskad invandring och färre personer i flyktingmottagandet har därefter bromsat de offentliga utgifterna. Nivån på de offentliga konsumtionsutgifterna ligger ändå på en fortsatt hög nivå. Den mer expansiva finanspolitiken 2018 samt ökade behov av välfärdstjänster håller uppe den offentliga konsumtionen. Utgifterna inom kommunal verksamhet beräknas öka med knappt en procent nästa år, medan den statliga konsumtionen tar mer fart och ökar med 4 procent. Den ökade statliga konsumtionen hör samman med att regeringen kommit överens med Moderaterna och Centerpartiet om ökade anslag till försvaret från och med nästa år.

3.2 Den kritiska punkten för arbetsmarknaden är nådd

De senaste årens starka sysselsättningsökning i Sverige har till största delen drivits av tjänstesektorn, som under dessa år mött ökad inhemsk efterfrågan. Drygt 2/3 av Sveriges totala ökning av antalet sysselsatta under perioden 2010-2016 har kommit inom den privata tjänstesektorn, dvs. då tillkom nära 300 000 fler jobb totalt inom den privata tjänstesektorn. Inom den varuproducerande sektorn tillkom 12 000 sysselsatta under samma period. Större delen av den resterande ökningen kom inom offentlig sektor²⁰.

Flertalet tjänstebranscher har i år fortsatt att rapportera ökad efterfrågan, både från hushåll och företag. I år förstärks konjunkturuppgången dessutom av att efterfrågan på svensk export ökar. Det är positivt för tjänstebranscher som bidrar

med sina insatstjänster till att utveckla tjänsteinnehållet i exporterande företags produkter och positivt också för tjänsteföretag som exporterar sina tjänster direkt till kunder på exportmarknader.

I samband med att efterfrågan från exportmarknader tagit mer fart i år har även industriföretagens anställningsplaner blivit mer positiva. Almega räknar med en viss ökning av antalet sysselsatta inom industrin i år, efter de senaste årens krympande sysselsättning inom industrin. Men framför allt räknar Almega med att ett betydligt större antal arbeten kommer att skapas i tjänsteföretag som levererar insatstjänster till exportindustrin. Ett mönster som ser ut att ha blivit än mer tydligt under senare år, vilket hör samman med den fortgående specialiseringen av produktionen utmed globala värdekedjor (se vidare avsnitt 5.3). Dessutom skapas fler jobb inom tjänsteföretag vars produkter efterfrågas på exportmarknaden.

Särskilt kunskapsintensiva branscher behöver nu fortsätta att anställa i hög takt i samband med fortsatt ökad efterfrågan, men dessa företag har nu akuta svårigheter att hitta rätt kompetens på den svenska arbetsmarknaden

De senaste årens konjunkturuppgång har drivit fram flest jobb inom kunskapsintensiva tjänstebranscher, ett mönster som präglat arbetsmarknaden sedan 1990-talet. Den positiva trenden har emellertid inte matchats av en tillräcklig ökning av den kompetens som efterfrågas inom den kunskapsintensiva tjänstesektorn. De senaste årens starka konjunkturuppgång har därför lett till en snabbt stigande brist på arbetskraft.

Särskilt kunskapsintensiva branscher behöver nu fortsätta att anställa i hög takt i samband med fortsatt ökad efterfrågan, men dessa företag har nu akuta svårigheter att hitta rätt kompetens på den svenska arbetsmarknaden.

De kunskapsintensiva företagen kan sannolikt inte i samma utsträckning som mindre kunskapsintensiva företag lösa kompetensbristen genom att sänka anställningskraven, eftersom deras produktion bygger på särskild och hög kompetens. Därför försöker de lösa flaskhalsarna genom att dels öka medelarbetstiden hos sin befintliga personal. Dessutom märks en tendens till ökad outsourcing av tjänsteproduktion och ökad import av tjänster för tjänsteföretags verksamhet i Sverige (se vidare avsnitt 5.4).

Almegas bedömning är därför att tillväxten för sysselsättningen nu gradvis kommer att bromsa in, eftersom kunskapsintensiva branscher kan väntas bidra i allt mindre grad på grund av kompetensbristen på den svenska arbetsmarknaden.

De tjänstebranscher som under de senaste åren bidragit mest till Sveriges ökade sysselsättning väntas alltså inte längre kunna driva sysselsättningstillväxten i så stor omfattning som tidigare.

²⁰ Siffrorna är hämtade från SCB, nationalräkenskaperna.

Ett tecken på kompetensbristen är att bidraget till sysselsättningstillväxten från sysselsatta inom yrken som vanligtvis kräver en längre högskoleutbildning (eller motsvarande kunskap inhämtad på annat sätt) redan har börjat mattas av, enligt AKU²¹. Sedan andra kvartalet 2016 har bidraget till sysselsättningstillväxten från sysselsatta som tillhör denna yrkesgrupp minskat kontinuerligt, se diagram 3.

Mellan 2014 och 2015 bytte SCB ut den yrkesnomenklatur som ligger till grund för yrkesindelningarna vilket ger ett tidsseriebrott från och med 2015, och tidsserien bör därför tolkas med viss försiktighet vid en jämförelse med perioden innan 2015.²² Det framgår dock att sysselsättningstillväxten redan i år skulle ha bromsat in relativt kraftigt om det inte vore för ovanligt stora bidrag från yrkesgrupper med lägre kompetenskrav inom administration och kundtjänst, service- omsorgs- och försäljningsarbete samt inom bygg, tillverkning, transport, skogsbruk m.m. Statistiken finns dock bara tillgänglig för hela ekonomin, och inte specifikt för privat tjänstesektor.

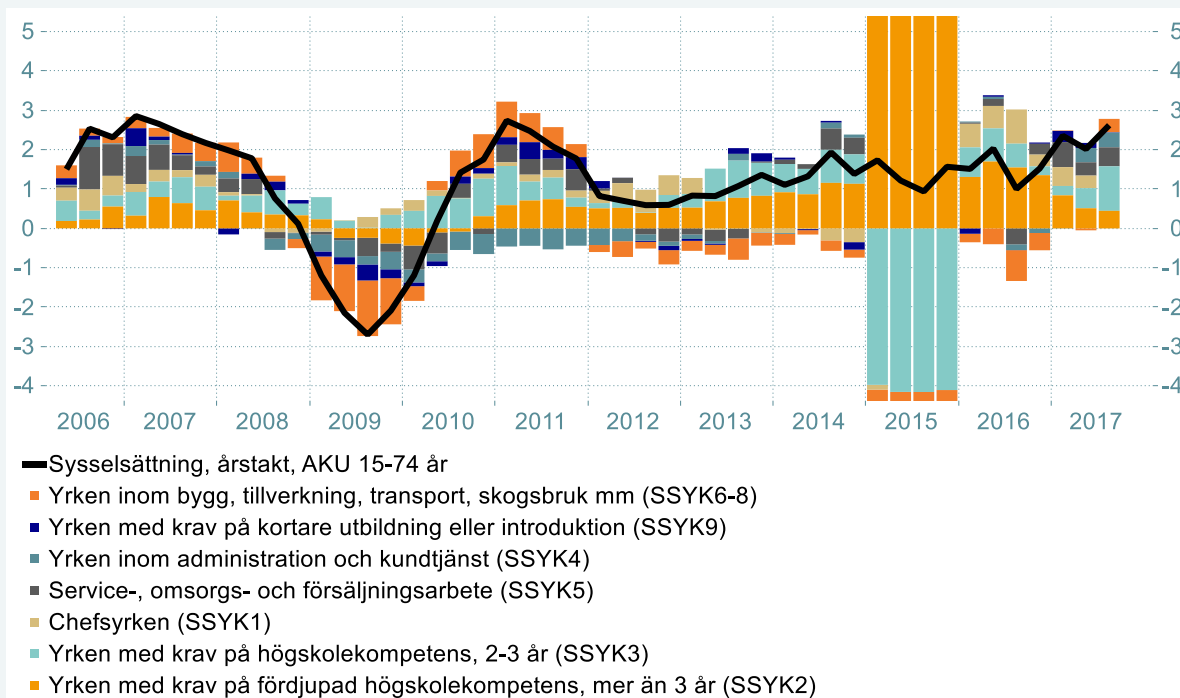
Att jobbtillväxten nått en kritisk punkt märks tydligt i att antalet lediga jobb per arbetslös ligger kvar på rekordhög nivå. *Beveridgekurvan*, där vakansgraden ställs mot arbetslösheten,

visar just detta (se diagram 4). Antalet lediga jobb i relation till arbetskraften är nu betydligt högre än vid tidigare högkonjunkturer och ändå har arbetslösheten inte minskat mer. Under årets tredje kvartal steg den till och med, till 6,8 procent²³, se diagram 4.

Arbetslösheten är nu betydligt högre än vid tidigare högkonjunkturer, då antalet lediga platser som andel av arbetskraften kunde fyllas på ett mer effektivt sätt än i nuläget. Om matchningen mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft fungerat bättre hade arbetslösheten alltså varit betydligt lägre i dag och Beveridgekurvan rört sig mer åt vänster, som vid tidigare högkonjunkturer. Det försämrade sambandet mellan lediga jobb och arbetslösa tyder alltså på en försämrad matchning på arbetsmarknaden. Med andra ord har en relativt stor andel av dem som nu är arbetslösa sämre förutsättningar att få ett jobb, bland annat till följd av låg utbildningsnivå och svag förankring på arbetsmarknaden.

Tecken på att särskilt kunskapsintensiva branscher inte lyckas anställa i den takt de behöver i nuvarande högkonjunktur är att sysselsättningen inte längre ökar snabbare enligt tidigare mönster i högkonjunktur.

Diagram 3: olika yrkesgruppers bidrag till sysselsättningstillväxten (AKU 15-74 år), procentenheter

Källa: SCB (AKU), Almegas

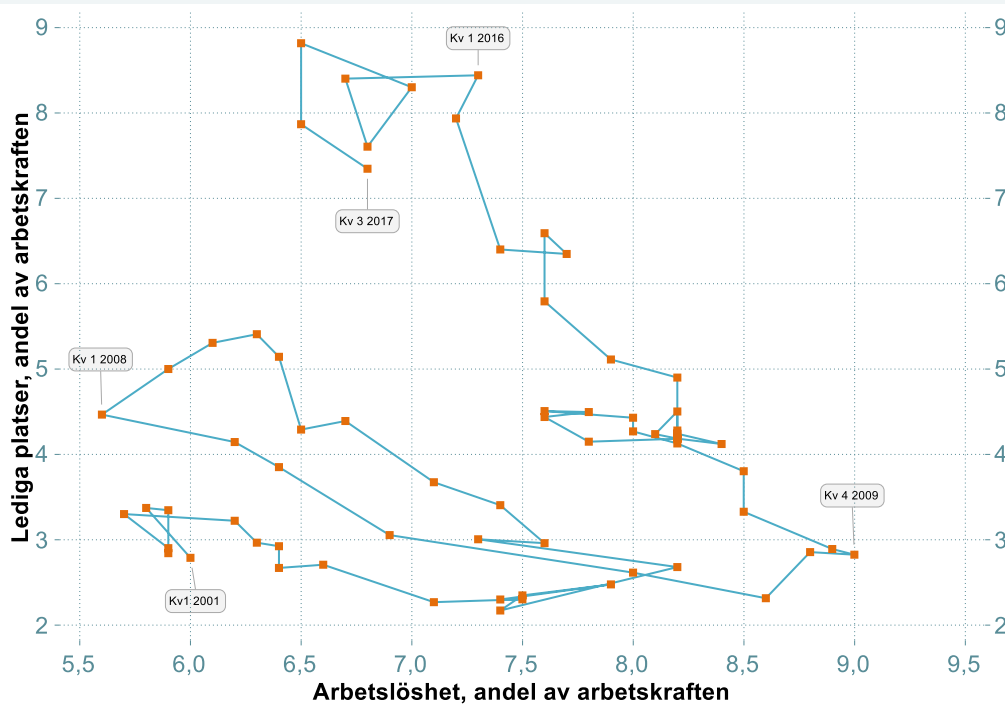
²¹ SCB:s arbetskraftsundersökning.

²² Den största förändringen sett till antal sysselsatta var att flera yrken som tidigare tillhörde yrkesgrupp 3, där kraven normalt är praktiska eller yrkesspecifika eftergymnasiala utbildningar om 2–3 år, efter förändringen nu

istället tillhör yrkesgrupp 2 där jobben ofta ställer krav på högskolutbildning på normalt 4 år eller mer.

²³ Enligt SCB:s Arbetskraftsundersökning (AKU), säsongrensat.

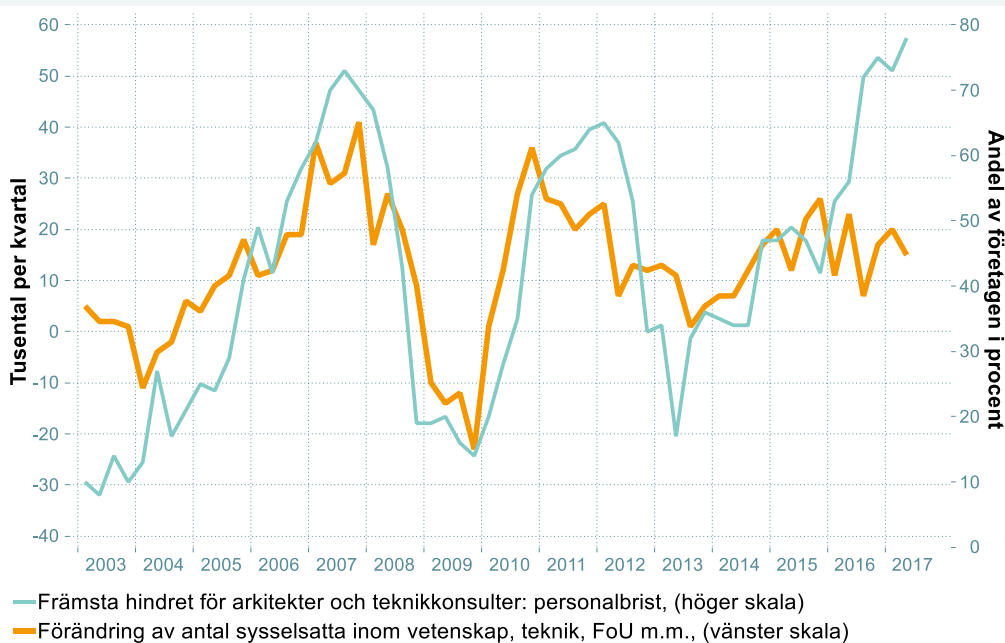
Diagram 4: Beveridgekurvan för Sverige

Källa: Arbetsförmedlingen, SCB, Macrobond.

Arbetslösheten är hög trots den höga andelen lediga jobb

Diagram 5: Ännu ett tecken på sämre matchning

Källa: Konjunkturinstitutet (KI-barometern), SCB, Macrobond, Almega.

Sysselsättningen tar inte fart på grund av personalbrist

Ett bra exempel är att nära 80 procent av företagen inom branschen teknik konsulter och arkitekter i år ser brist på personal som främsta hindret för sin verksamhet. Samtidigt har sysselsättningen inom branschen vetenskap, teknik, FoU m.m., (där arkitekter och teknik konsulter ingår), inte accelererat sedan förra året.

Däremot accelererade sysselsättningen inom branschen under den tidigare konjunkturuppgången 2004-2007. Då steg också bristen på personal, men sysselsättningstillväxten kunde ändå accelerera, se diagram 5. Med den ökade efterfrågan på denna typ av kunskapsintensiva tjänster i kombination med att utbudet av kompetens i nuvarande högkonjunktur är för litet, bromsar sysselsättningstillväxten i stället för att accelerera som tidigare.

Arbetslösheten har minskat framför allt bland inrikes födda under de senaste årens konjunkturförstärkning. Minskningen ser emellertid ut att ha avstannat och parkerat på den låga nivån 4,5 procent, där den låg i september²⁴, vilket också är genomsnittet för januari-september i år, se diagram 6 nedan. Arbetslösheten bland inrikes födda har därmed kommit ned till en lägre nivå än under den förra högkonjunkturen innan finanskrisen, då den kom ned till lite över 5 procent. Minskningen av arbetslösheten bland utrikes födda har däremot gått mycket trögt. Från att ha legat kring 16 procent under åren 2010-2015 började den långsamt minska till 15,6 procent under 2016 och hittills i år till lite över 15 procent.

För att den totala arbetslösheten ska kunna minska ytterligare behöver den fortsätta att minska bland utrikes födda. Den

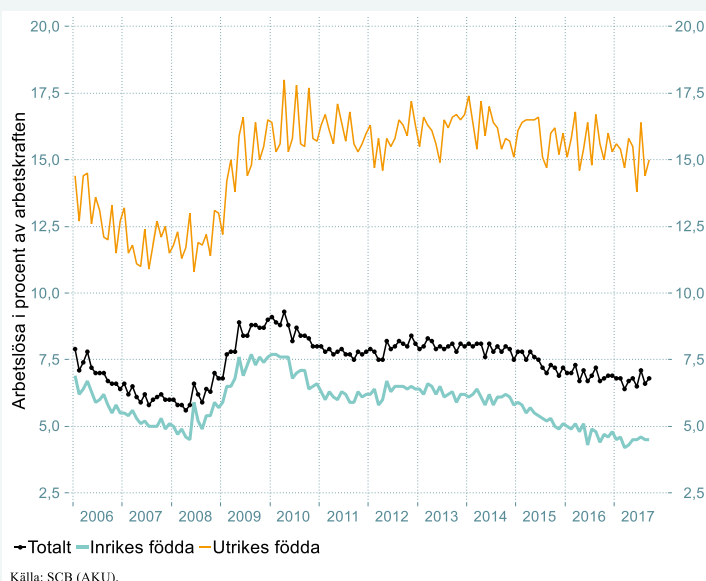
fortsatta utvecklingen kommer i hög grad bero på möjligheten att förbättra matchningen på arbetsmarknaden och integrationen av de nytilkomna i arbetskraften. Almega räknar dock med att det kommer ta tid och att sysselsättningstillväxten märkbart kommer att bromsa in på grund av den nu så begränsade tillgången till den kompetens som främst efterfrågas.

Dessutom är sysselsättningstillväxten sannolikt något överskattad i AKU i år. Det beror på att AKU:s metod inte fullt ut tar hänsyn till att nyanlända har en lägre sysselsättningsgrad än de som vistats i landet under längre tid, i och med att det tar tid att etablera sig på arbetsmarknaden.²⁵

Almega bedömer att arbetslösheten som andel av arbetskraften kommer parkera på 6,7 procent i år och 2018, vilket betyder att nivån på arbetslösheten räknat i antal arbetslösa personer börjar stiga något nästa år.

Vidare bedöms sysselsättningen inom offentlig sektor öka i lägre takt än förra året, vilket i det här fallet främst beror på att behoven av att öka antalet sysselsatta ytterligare minskat till följd av minskat inflöde av asylsökande och antal beviljade uppehållstillstånd. Behovet av välfärdstjänster kvarstår emellertid, i samband med den åldrande befolkningen. En växande andel både unga och äldre innebär att behoven av personal inom utbildning samt vård och omsorg fortsätter att öka.

Diagram 6: Andel arbetslösa av arbetskraften, säsongsrensad

Arbetslösheten bland inrikes födda har nått historiskt rekordlåg nivå

²⁴ Enligt de senaste uppgifterna från SCB (AKU).

²⁵ Se till exempel Konjunkturläget mars 2017, Konjunkturinstitutet.

Befolkningstillväxten, som i viss utsträckning drivit upp sysselsättningstillväxten 2016–2017 beräknas avta 2018. Det kommer, liksom den stora bristen på kompetens, också få en dämpande effekt på sysselsättningens ökningstakt.

Sammantaget räknar Almega med att sysselsättningsökningen i ekonomin som helhet blir 2,1 procent i år för att bromsa in

och uppgå till 0,9 procent 2018. Det motsvarar ungefär 100 000 fler sysselsatta 2017, vilket är överraskande starkt, och strax under 50 000 fler sysselsatta nästa år, se tabell 3. Flest nya arbeten bedöms komma inom den privata tjänstesektorn både i år och nästa år, men bidraget till den totala sysselsättningsökningen mattas avsevärt 2018.

Tabell 3: Antal sysselsatta, samt förändring per år i tusental – Tjänstesektorn skapar flest jobb

	Antal sysselsatta, tusental		Förändring, tusental			Prognos	Prognos
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Varubranscher totalt	1 095	-9	4	8	3	22	8
Industrin	612	-14	-6	-4	-5	6	2
Byggbranschen	321	3	8	8	13	15	5
Privat tjänstesektor totalt	2 112	34	44	37	36	47	25
Stat	238	5	3	2	3	2	2
Kommuner	1 073	8	14	25	39	27	11
Hushållens idéella organisationer	110	5	3	0	1	5	1
Totalt	4 627	43	68	71	81	103	47

Källa: SCB (nationalräkenskaperna), Almega.

Anm. Observera att samtliga delbranscher under "varubranscher totalt" inte redovisas separat i tabellen, utan endast industrin och byggbranschen.

3.3 Svagare inflation 2018

Inflationstakten mätt med KPI har hittills i år, till och med oktober, uppmätts till i genomsnitt 1,8 procent jämfört med motsvarande period 2016. Det är högre än vad flera tunga prognosmakare, exempelvis Konjunkturinstitutet, bedömde vid inledningen av året. En viktig förklaring är oväntat stora prisökningar för resor under årets sommarmånader. Priset på utrikes resor följer tydligt, med några månaders fördröjning, förändringar i växelkursen. Att kronan försvagats under 2016 och hittills under 2017 leder därför till kraftigt ökade priser på resor. SCB ändrade även mätmetod för utrikes resor från och med 2017 vilket har inneburit extra volatila priser i år, en effekt som bör avta 2018.²⁶

Under fjolåret var inflationen (KPI) i genomsnitt 1,0 procent. Bidragande till den något stigande inflationstakten i år är även, vid sidan av nämnda resepriser, höjda energipriser. Den försvagade kronan är ytterligare en förklaring, då en svagare växelkurs generellt leder till att priset på importerade varor och tjänster stiger och bidrar till högre inflation. Prisökningstakten är dock alltjämt på en lägre nivå jämfört med under den senaste högkonjunkturen strax innan

finanskrisen 2008, se diagram 7 och läs fördjupningen i avsnitt 3.4.

Almega bedömer att den genomsnittliga inflationstakten (KPI) under 2017 blir i linje med den redan uppmätta hittills i år, det vill säga 1,8 procent. Bidraget från utrikes resor avtar under hösten och löneglidningen förblir relativt knapp. KPIF, (KPI mätt med konstant hållen bostadsränta), ökar fortsatt något snabbare än KPI som hålls nere av det låga ränteläget. KPIF bedöms landa på i genomsnitt 1,9 procent för helåret 2017.

2018 bedöms inflationstakten mattas av, mätt med både KPI och KPIF. De viktigaste orsakerna till det är att kronans växelkurs väntas bli starkare vilket innebär lägre importpriser. Dessutom väntas energipriserna inte längre bidra i samma utsträckning till inflationen som i år, främst för att priset på råolja har stabiliserats. Under indelningen av 2016 bottnade råoljepriset på strax under 30 dollar per fat och landade på i genomsnitt 44 dollar per fat för helåret. Almega utgår från *Oxford Economics* prognos för råolja, som visar på 52 dollar per fat 2017 och 50 dollar per fat 2018.

Då mycket tyder på att sambandet mellan resursutnyttjande och prisökningar försvagats under de senaste åren kan inte

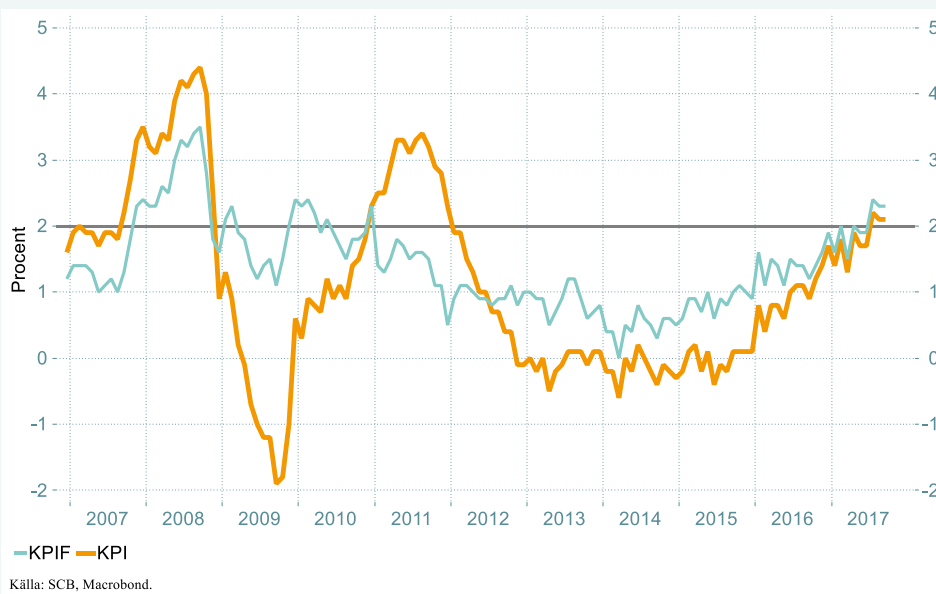
²⁶ Se t ex Almegas "Tjänsteindikatorn" för tredje kvartalet 2017, som kan laddas ned från www.almega.se.

heller den rådande kompetensbristen väntas få något större genomslag på löneökningarna, och som en följd av det på företagens prissättning. En viktig förklaring till det är den alltmer utbredda produktionen längs globala värdekedjor, vilket leder till tuffare konkurrens och mindre utrymme för näringslivet att höja löner och priser, se vidare avsnitt 3.4.

Sammantaget bedömer Almega att inflationen mätt med KPI kommer att uppgå till 1,5 procent i genomsnitt 2018. Gapet mellan KPI och KPIF fortsätter att slutas något då bidraget från hushållens genomsnittliga räntekostnader inte längre sjunker

utan förblir i stort sett oförändrade. KPIF-inflationen beräknas ligga i genomsnitt på 1,6 procent 2018. Almegas prognoser avviker nedåt jämfört med Riksbanken, som prognostiserar en KPIF-inflation på 1,8 procent, samt en något högre inflationstakt mätt med KPI på 1,9 procent under 2018. Riksbankens nuvarande räntebana indikerar en försiktig höjning av reporäntan med inledning under hösten 2018²⁷, men då inflationstakten enligt Almegas prognoser blir något lägre än vad Riksbanken utgår ifrån räknar vi med att Riksbanken lämnar reporäntan oförändrad på -0,5 procent under 2018.

Diagram 7: inflationstakten snuddar vid Riksbankens mål 2017, men vänder nedåt 2018

Almegas prognos visar att inflationen faller under Riksbankens inflationsmål under 2018

3.4 Nationellt resursutnyttjande förklarar allt mindre av inflationen

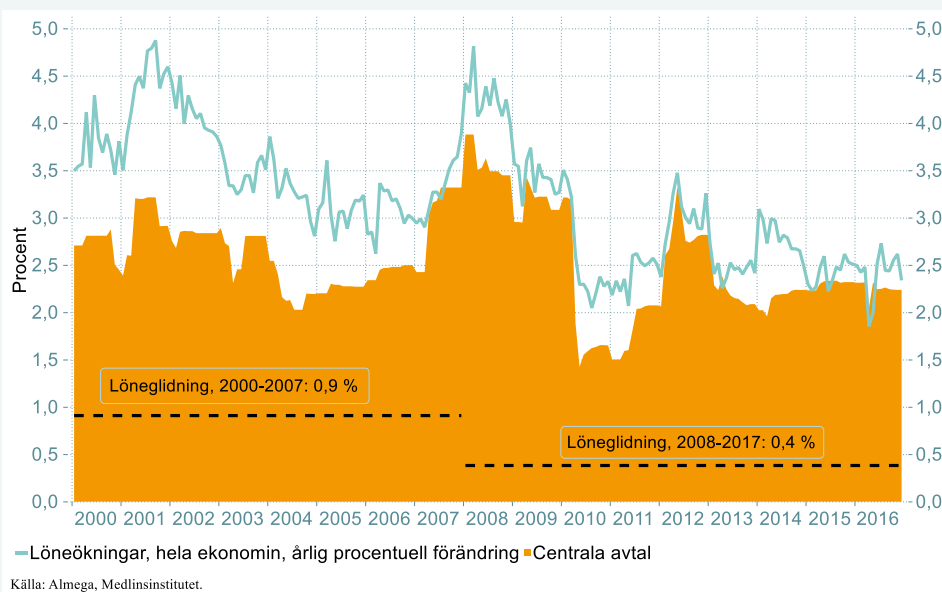
Den så kallade Phillipskurvan har blivit flackare i många ekonomier på senare år, även vad gäller Sverige. En het inhemsk arbetsmarknad styr inte i samma utsträckning som tidigare företagens pris- och lönesättning. En avgörande förklaring bakom det är utbredningen av produktion längs med globala värdekedjor, vilket innebär att företag i högre utsträckning konkurrerar på globala marknader med ökad konkurrens och prispress som följd. Dessutom har utbudet av produktionsresurser utomlands större betydelse för inflationen än tidigare.

Almega har i tidigare rapporter tagit upp och diskuterat att prisökningstakten i Sverige är ovanligt låg under nuvarande högkonjunktur jämfört med tidigare perioder av

högkonjunktur.²⁸ Exempelvis var den årliga inflationstakten enligt KPIF (KPI med konstant hållen bostadsränta) 1,9 procent i genomsnitt mellan 2000 och 2008. Åren efter finanskrisen, 2009 fram till idag, har KPIF i genomsnitt ökat med 1,3 procent per år. Från 2014 har prisökningstakten i genomsnitt varit ännu lägre, 1,1 procent. En försiktigt uppåtgående trend syns visserligen sedan ett par år, men det går trögare än tidigare. Inflationen väntas bromsa in något nästa år (se avsnitt 3.3). Även löneökningstakten, som är den huvudsakliga drivkraften bakom inflation på längre sikt, har legat på en lägre nivå efter finanskrisen 2008, se diagram 8.

²⁷ Se Riksbanken, Penningpolitisk rapport, oktober 2017.

²⁸ Se exempelvis Almegas konjunkturrapport hösten 2016 som finns att ladda ned från www.almega.se

Diagram 8: Faktiska löneökningar i ekonomin, centrala avtal och löneglidning. Procentuell förändring, månadsvärden

Under senaste åren
har löneglidningen
minskat

Löneökningar över nivå i centrala avtal på arbetsmarknaden, även kallad "löneglidning", uppgick perioden 2000 till och med 2007 till i genomsnitt 0,9 procent. Därefter har löneglidningen varit 0,4 procent i genomsnitt, och ännu lägre de senaste två åren. En viss uppåtgående trend syns under 2017, främst driven av högre löneökningar i offentlig sektor, enligt Medlingsinstitutet.²⁹ Men återigen, på en tydligt lägre nivå än innan finanskrisen 2008. Då inflationen samtidigt varit låg har perioden efter finanskrisen ändå inneburit stora reallöneökningar.

Enligt gängse ekonomisk teori kan man i tider av högt resursutnyttjande - vilket kännetecknar perioder med stark ekonomisk tillväxt - vänta sig att prisnivå i samhället stiger snabbare, bland annat genom en snabbare löneökningstakt, och vice versa. Sambandet mellan resursutnyttjande och löner/priser har studerats under lång tid och teorin har sitt ursprung i den så kallade Phillipskurvan. I originalmodellen från 1958 visade nationalekonomen bakom teorin, William Phillips, att det fanns ett negativt samband mellan arbetslöshet och löneinflation under perioden 1861 till 1957 i Storbritannien. Det negativa sambandet illustreras av att inflationen stiger då arbetslösheten sjunker. Med andra ord väntas ökad efterfrågan på arbetskraft i kombination med ett minskat utbud av arbetskraft och fallande arbetslöshet leda till en högre löneökningstakt och därmed stigande inflation.

Teorin har efter Phillips studie utvecklats i olika riktningar och varit ett ständigt pågående ämne för debatt. Varianter av den ursprungliga Phillipskurvan pekar på ett negativt samband mellan resursutnyttjande och inflation, eller mellan arbetslöshet och inflationsförväntningar. Sedan finanskrisen

2008 och inte minst under de senaste par åren har debatten tilltagit och sambandet ifrågasatts då flera ekonomier uppvisat en allt flackare Phillipskurva.

Trots återhämtningen i ekonomin, med ett tilltagande resursutnyttjande (ekonomins användning av tillgänglig arbetskraft och tillgängligt produktionskapital) och sjunkande arbetslöshet har löner och priser visat historiskt svag ökningstakt. Ett välstuderat exempel är USA där arbetslösheten sedan finanskrisen har sjunkit kraftigt samtidigt som inflationen stigit ovanligt långsamt.

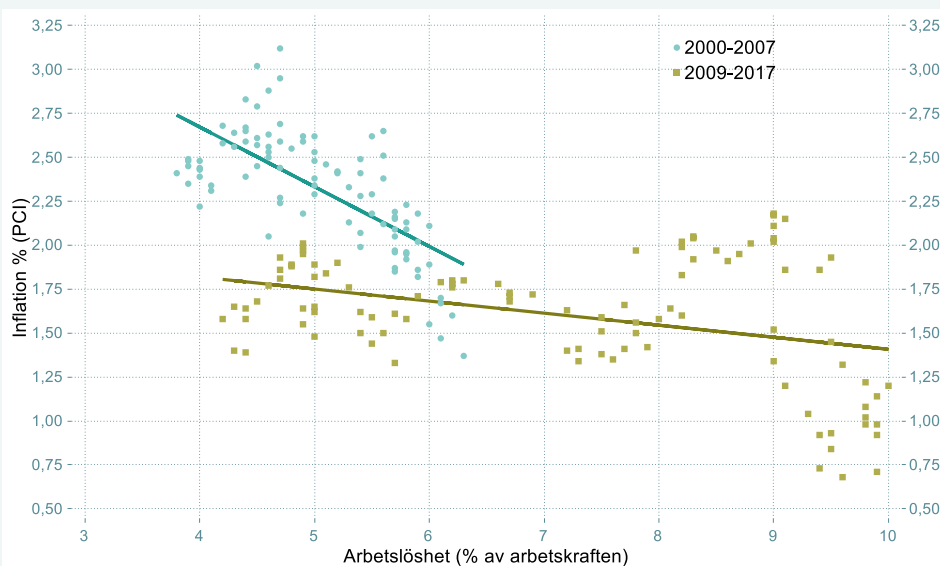
I diagram 9 visas en enkel version av Phillipskurvan som antyder att kurvan blivit klart flackare under perioden efter finanskrisen, och att sambandet mellan arbetslöshet och inflation nära upphört under denna period.

Mönstret känns igen i vår egen ekonomi. Sveriges BNP har utvecklats starkt under de senaste åren, och arbetslösheten har krupit nedåt om än i relativt maklig takt. Framförallt är bristen på kvalificerad arbetskraft nu rekordhög. Samtidigt har löneökningarna och inflationen varit måttliga efter finanskrisen. I Konjunkturinstitutets senaste konjunkturrapport framgår att gapet ökat mellan resursutnyttjandet på arbetsmarknaden, (det så kallade arbetsmarknadsgapet), och löneökningarna i ekonomin, se diagram 10.³⁰

²⁹ Se exempelvis pressmeddelande 2017-10-30, Medlingsinstitutet.

³⁰ Se Konjunkturläget oktober 2017, Konjunkturinstitutet.

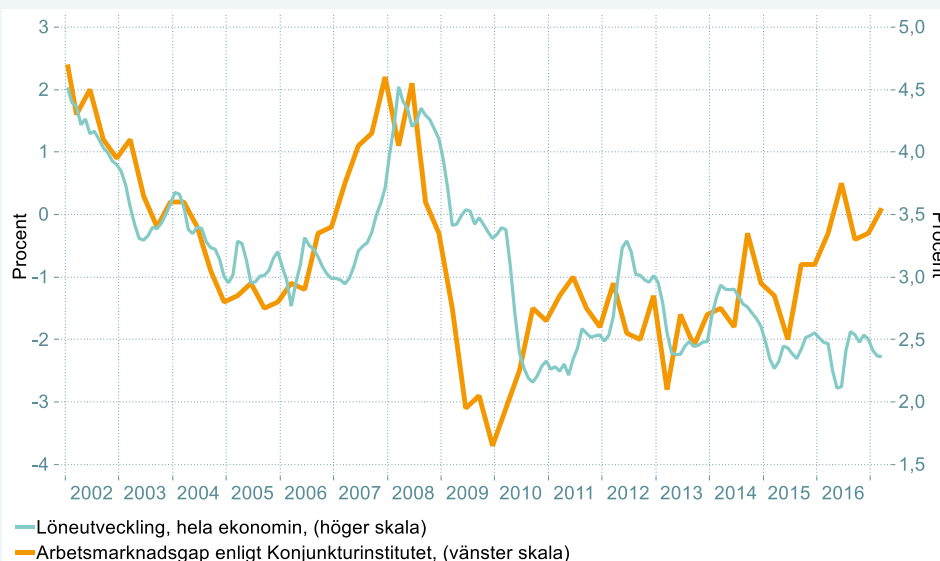
Diagram 9: Phillipskurvan i USA, före och efter den senaste finanskrisen

Källa: Almega, Macrobond.

Sambandet mellan
arbetslöshet och
inflation har minskat
i USA

Diagram 10: Hög resursutnyttjande på arbetsmarknaden och löneökningstakten, 3 kvartals glidande medelvärde, procent

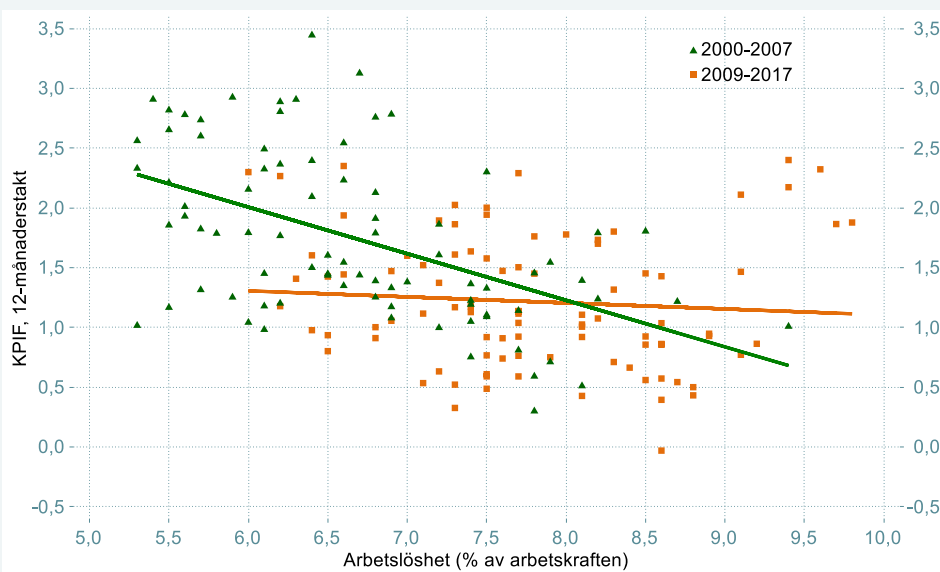

Källa: Medlingsinstitutet, Konjunkturinstitutet.

Det historiska
sambandet
mellan resurs-
utnyttjande och
löneutveckling
följs inte längre åt

Det finns således flera tecken på att Phillipskurvan har försvagats även i Sverige. En förenklad Phillipskurva i diagram 11 visar sambandet mellan inflation och arbetslöshet i Sverige, perioden före och efter finanskrisen, som styrker den bilden. Sambandet ser ut att ha försvagats betydligt. Med andra ord verkar prisökningstakten under perioden efter finanskrisen mer eller mindre ha utvecklats oberoende av förändringar i

arbetslösheten, till skillnad från tidigare då det fanns ett tydligt negativt samband variablerna emellan. Den enligt diagram 11 strama arbetsmarknaden har inte lett till högre priser i samma utsträckning, en förändring som blivit tydligare bara under de senaste åren.

Diagram 11: Phillipskurva i Sverige, KPIF och arbetslöshet (16–64 år), före och efter den senaste finanskrisen

Källa: SCB, Almega.

Sambandet mellan
arbetslöshet och
inflation har minskat
i Sverige

Som nämnts finns det flera varianter av Phillipskurvan, och de varianter som bland annat centralbanker runt om i världen, inklusive Riksbanken, använder för att få stöd i sina penningpolitiska avväganden har mer avancerade specifikationer.

Det skattade sambandet mellan inflation och arbetslöshet, lutningen på kurvan, är förstås delvis beroende av vilka tidsperioder som studeras och vilka mått på inflation respektive arbetslöshet som används.³¹ Att det skett en förändring, bland annat i Sverige, under senare år framstår dock som sannolikt, vilket även Konjunkturinstitutet lyft fram.³² Specifieras Phillipskurvan enligt originalversionen, med arbetslöshetens inverkan på löneutvecklingen, blir resultatet liknande, se diagram 12. Sambandet mellan arbetslöshet och löneökningstakt ser ut att ha upphört helt och hållet i Sverige under de senaste åren. Löneökningstakten har alltså inte accelererat alls trots fallande arbetslöshet.

Flera större prognosmakare och ekonomiska institutioner har sedan en tid uppmärksammat den flackare Phillipskurvan.³³ Några av de återkommande förklaringarna till att sambandet mellan arbetslöshet och löner, och därigenom inflation, har försvagats efter finanskrisen listas nedan:

- Automatisering av vissa arbetsuppgifter, högre flexibilitet på den globala arbetsmarknaden och offshoring av enklare jobb.
- Anställda har minskad förhandlingsstyrka beroende på fallande medlemsantal i fackförbund och lägre kollektivavtalstäckning.
- En åldrande arbetskraft innebär att en ovanligt stor andel äldre anställda med högre löner lämnar

arbetskraften och ersätts med unga med lägre löner, vilket håller nere löneökningstakten.

- En större andel ofrivilligt deltidсанställda och anställda på tillfälliga kontrakt efter finanskrisen är en följd av dels teknologisk utveckling, dels stelbenthet på arbetsmarknaden som avskräcker företag att anställa på längre kontrakt. Det kan därför finnas mer lediga resurser på arbetsmarknaden än vad vanliga mått på arbetslöshet antyder.
- Större trovärdighet för centralbanker har cementerat inflationsförväntningarna, och därigenom inflationen, på en lägre och stabilare nivå.
- En tilltagande ekonomisk integration och ett mer utbrett deltagande i globala värdekedjor spår på konkurrensen. Det verkar återhållande på företagens prissättning och därigenom på lönetillväxten.
- Relaterat till ovan, inhemskt utbud av arbetskraft förklarar allt mindre av den inhemska inflationen. Länders produktion är betydligt mer utspridd utmed globala värdekedjor än tidigare, och inflationen påverkas inte längre enbart av den inhemska tillgången på arbetskraft. Även om den inhemska tillgången minskar kan det finnas större tillgång utomlands som kan användas för att upprätthålla resursutnyttjandet. Därmed blir det inhemska trycket på löner och priser inte lika starkt som tidigare. Den inhemska inflationen beror alltså i högre grad på utbudet av arbetskraft globalt. Ett lands kostnad per producerad enhet (så kallad enhetsarbetskostnad) är idag i större utsträckning korrelerad med utvecklingen av enhetsarbetskostnaden globalt.

³¹ Resultatet i de här presenterade Phillipskurvorna blir dock liknande med t.ex. olika mått på inflation, arbetslösheten eller vilka år kring finanskrisen som används för att visa Phillipskurvan före och efter finanskrisen.

³² Se föregående not.

³³ Se exempelvis OECD Economic Outlook juni 2017, Oxford Economics World Economic prospect monthly oktober 2017, IMF World Economic Outlook oktober 2017 och BIS 87th Annual Report juni 2017.

Frågan är vilka av dessa faktorer som bäst kan förklara Sveriges flacka Phillipskurva. Till skillnad från många OECD-länder, som ser ut att ha mer lediga resurser på arbetsmarknaden än vad traditionella mått på arbetslöshet indikerar, har Sverige nu rekordhög brist på arbetskraft. Andelen undersysselsatta, enligt SCB:s definition, är idag dessutom lägre än åren innan finanskrisen.³⁴ Vidare har kollektivavtalens täckningsgrad legat relativt stabil på en hög nivå i Sverige, till skillnad från andra europeiska länder där täckningsgraden sjunkit under senare år.³⁵

Att centralbankernas trovärdighet har ökat och därmed cementerat inflationen på en lägre nivå är mer svårbedömt, men det är inte osannolikt att det finns en viss sådan effekt. Man kan exempelvis konstatera att svenska företags inflationsförväntningar är på en förhållandevis låg nivå i dagsläget trots högkonjunktur. Det behöver dock förstås inte vara ett större förtroende för inflationsmålet som är orsaken bakom det, utan företagets låga inflationsförväntningar kan exempelvis bero på den växande globala konkurrensen, också för tjänsteföretag, och den prispress som följer i dess spår.

Mer relevanta, speciellt för ekonomier likt Sveriges som är små öppna ekonomier starkt integrerade i världshandeln, är förklaringarna som trycker på den ökade produktionen längs globala värdekedjor. Med andra ord, sambandet mellan inhemsk arbetslöshet och inflation har blivit svagare, och förändringen har snabbast på under de senaste åren. Något förenklat skulle man kunna säga att Phillipskurvan passade bättre när produktionen i större utsträckning verkade i slutna nationella system jämfört med idag när prissättning måste ske med hänsyn till den globala marknaden för en stor och växande andel företag, inte minst för tjänsteföretag som fått en ökad betydelse för Sveriges export.

Resonemanget får stöd från en nyligen publicerad studie av Bank for International Settlements (BIS)³⁶. Studien undersöker hypotesen att de faktorer som påverkar inhemsk inflation har blivit mer globala. BIS fastställer att globalt resursutnyttjande har blivit en allt viktigare förklaringsfaktor för inhemsk

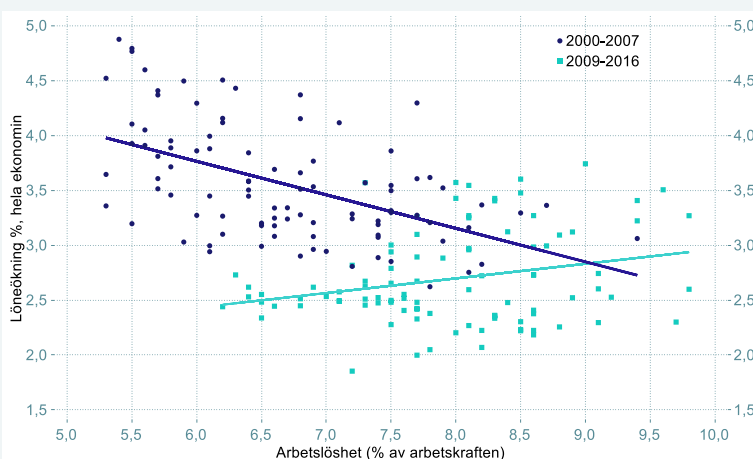
inflation. BIS hävdar att globala värdekedjor är den huvudsakliga drivkraften bakom denna förändring, dvs. att utbudet av arbetskraft globalt i dag påverkar utvecklingen av inflationen i många länder. Om det finns lediga resurser globalt håller det nere inflationstrycket i länder som utvecklat sin produktion utmed globala värdekedjor. Till dessa länder hör Sverige.

I en svensk kontext innebär det förenklat att den nuvarande kraftiga bristen på arbetskraft med rätt kompetens inte på samma sätt som tidigare leder till snabbare inhemska löne- och prisökningar. Se även avsnitt 5.4.2, som ger en inblick i hanteringen av kompetensbristen på den svenska arbetsmarknaden och det ökade konkurrenstrycket i och med globala värdekedjor för ett exportinriktat tjänsteföretag.

Kunskapsintensiva tjänsteföretag behöver inte i samma utsträckning som tidigare leta kompetens på den svenska arbetsmarknaden då de kan outsource produktion till länder där utbudet av kompetens är större, alternativt köpa in tjänster från leverantörer utomlands som har bättre tillgång till den kompetens som behövs för att producera dessa tjänster. Förändringen av dessa samband bör också ses som strukturella och mer permanenta förändringar snarare än ett temporärt fenomen som kan väntas passera.

Det finns ett behov av mer forskning kring hur det globala resursutnyttjandet inverkar på svenska företags pris- och lönesättning och därmed inhemsk inflation. För en liten exportberoende ekonomi likt den svenska, där företagen i allt större utsträckning agerar på den globala marknaden, blir dessa förändringar av än större vikt. Inte minst för privat tjänstesektor som i snabb takt ökat sin andel av Sveriges export av förädlingsvärde. Redan idag står privat tjänstesektor för drygt 41 procent av Sveriges förädlingsvärde som avser export, en ökning från 34 procent för bara sex år sedan (se även avsnitt 5.3 Globala värdekedjor utvecklas med ökad tjänstehandel).

Diagram 12: Phillipskurva i Sverige, löneökning och arbetslöshet (16–64 år), före och efter den senaste finanskrisen

Det historiska
sambandet mellan
arbetslöshet och
löneökningstakt
har brutits

³⁴ SCB (AKU).

³⁵ Se Medlingsinstitutet, Avtalsrörelsen och lönebildningen 2016.

³⁶ BIS Working Papers No 602, The globalisation of inflation: the growing importance of global value chains.

4 Efterfrågetillväxten för företagstjänster mattas under andra halvåret

AlmeGas företagarpanel för tjänstesektorn, som avser medlemsföretag inom *IT&Telekomföretagen*, *Svenska Teknik&Designföretagen* samt *Bemanningsföretagen*, visar nu ett trendbrott i företagens förväntningar om efterfrågan på deras tjänster.

AlmeGas senaste företagarpanel för tjänstesektorn genomfördes i oktober i år av Sifo, i samarbete med Svenskt Näringsliv. Undersökningen ger svar på hur efterfrågan på företagstjänster från olika delar av svensk ekonomi har utvecklats under det senaste halvåret, samt företagens förväntningar på efterfrågan under andra halvåret 2017. Undersökningen har genomförts sedan 2015 och resultaten har visat god överensstämmelse mellan förväntningar och utfall.

Efter en stadig uppgång från och med andra halvåret 2015 har andelen företag som räknar med ökad efterfrågan under det närmaste halvåret nu krympt, se diagram 13 nedan. Det är första gången sedan AlmeGas undersökning startade 2015 som företagens förväntningar pekar nedåt för utvecklingen av efterfrågan på deras tjänster. Det tyder på att tillväxten i efterfrågan på företagstjänster ser ut att ha nått sin topp under första halvåret i år. AlmeGas företagarpanel visar att företagen inte är lika optimistiska som tidigare om efterfrågan från privat tjänstesektor, tillverknings- samt byggindustrin. Däremot förväntar sig företagen att efterfrågan från offentlig sektor på företagstjänster kommer att öka något ytterligare.

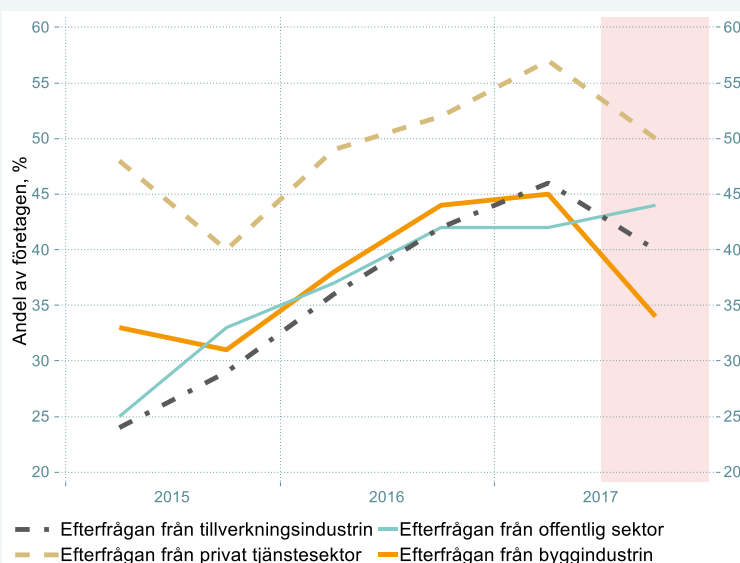
Metod för AlmeGas Företagarpanel

Webbundersökningen är utförd av Kantar Sifo bland de medlemmar i AlmeGas Företagarpanel för tjänstesektorn som arbetar med företagstjänster, dvs. medlemmar i Bemanningsföretagen, IT & Telekomföretagen och Svenska Teknik & Designföretagen.

Undersökningen är genomförd på uppdrag av Almega i samarbete med Svenskt Näringsliv.

Undersökningen genomfördes under 2 – 12 oktober 2017

Diagram 13: Andel av företagen inom företagstjänster som anger att efterfrågan har ökat från respektive sektor, utfall t.o.m. första halvåret 2017 samt förväntan inför andra halvåret 2017

Källa: AlmeGas företagarpanel (undersökning genomförd av Sifo på uppdrag av Almega).

Trendbrott: mindre andel av företagen räknar med ökad efterfrågan

Frågan är om den förväntade avmattningen i efterfrågan på företagstjänster beror på att företagen har svårt att möta en fortsatt stark efterfrågan med den befintliga kapacitet de har. En tolkning skulle kunna vara att företagen förväntar sig en inbromsning i efterfrågetillväxten i takt med att de får svårare att leverera. Bristen på arbetskraft är särskilt hög inom de branscher som ingår i undersökningen och därmed är det mycket möjligt att företagen tappar marknadsandelar på grund av kapacitetsbrist i form av personalbrist. Med andra ord kan utländska konkurrenter till företagen mycket väl vinna marknadsandelar om de har större personalkapacitet att möta efterfrågan med och kan leverera de tjänster som efterfrågas.

Flera olika konjunkturindikatorer pekar fortfarande på att efterfrågan i ett bredare perspektiv är fortsatt stark och att konjunkturen ännu pekar uppåt för både industrin och tjänstesektorn³⁷.

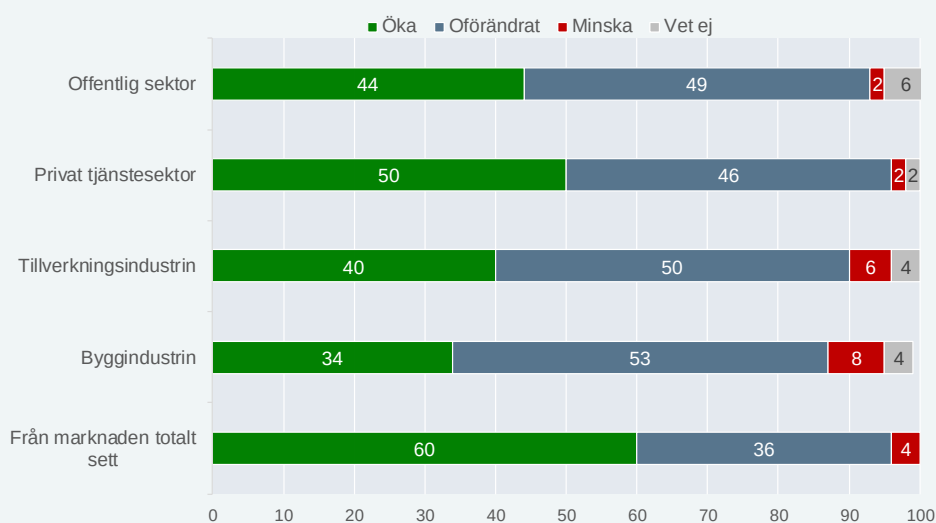
Trots personalbrist i en stor andel av företagen är det fortfarande relativt stora andelar av dem som räknar med ökad efterfrågan och mycket marginella andelar som räknar med det motsatta, se diagram 14 nedan.

Starkast efterfrågan på företagstjänster ser ut att komma från företag inom den privata tjänstesektorn, då hälften av företagen inom IT och telekom, teknik konsulter och arkitekter samt bemanningsbranschen räknar med ökad efterfrågan därifrån.

Efterfrågan från offentlig sektor ser ut att öka i 44 procent av företagen under andra halvåret i år. Däremot räknar en mindre andel av företagen med ökad efterfrågan från byggindustrin jämfört med utfallet för första halvåret. Andelen som räknar med ökad efterfrågan från byggindustrin har minskat till cirka 1/3 av företagen, en nedgång från 45 procent under första halvåret.

När det gäller efterfrågan på företagstjänster från delbranscher inom tjänstesektorn visar Almegas företagspanel återigen att företag inom just företagstjänster i mycket hög grad efterfrågar tjänster av varandra. Nära hälften av företagen räknar med ökad efterfrågan från just företagstjänster under andra halvåret i år. Det är en lika stor andel som utfallet för första halvåret.

Diagram 14: Efterfrågan på företagstjänster från olika sektorer i svensk ekonomi under andra halvåret 2017 (förväntan)

Efterfrågan på företagstjänster förväntas öka mest från privat tjänstesektor

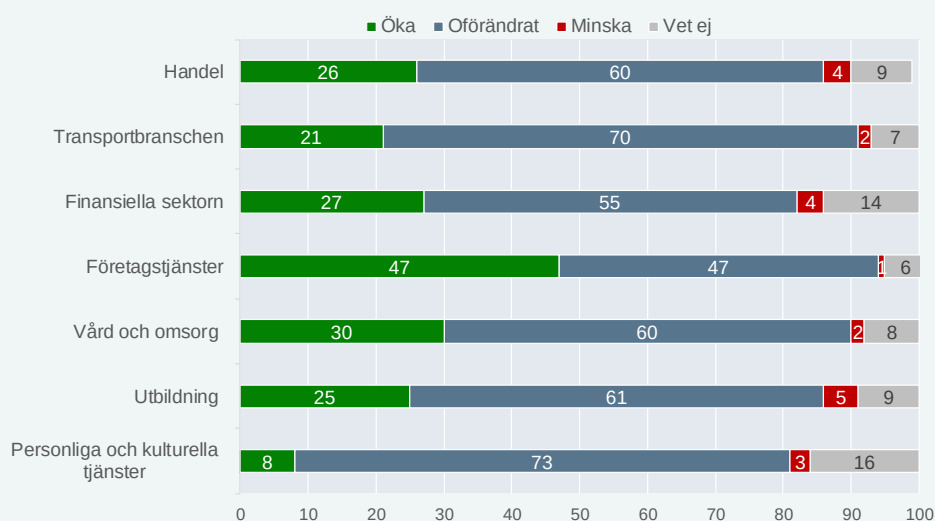
³⁷ Se exempelvis KI-barometern från oktober 2017.

Det kan låta diffust att företagen inom företagstjänster efterfrågar företagstjänster. Men det är i själva verket inte så konstigt. Det kan exempelvis röra sig om att ett arkitektföretag efterfrågar ett nytt IT-system från en datakonsult, eller ett IT-företag kan behöva köpa in bemanning från ett bemanningsföretag. Det finns förstås en lång rad olika kombinationer inköp av olika typer av företagstjänster beroende på varje företags unika produktion.

Då företagen i Almegas företagarpanel svarar på frågan om hur efterfrågan från företagstjänster utvecklas kan det handla om efterfrågan från ett mycket varierat utbud som klassas som företagstjänster. I definitionen av företagstjänster ingår en lång rad olika branscher. Utöver de företagstjänstbranscher som ingår i Almegas företagarpanel ingår även exempelvis säkerhetsbranschen, organisationskonsulter, reklambyråer och annan uppdragsverksamhet i begreppet företagstjänster.

Betydligt mindre andelar av företagen väntar sig att efterfrågan kommer att öka från övriga delar av tjänstesektorn, se diagram 15. Andelen företag som räknar med ökad efterfrågan från handeln, transportföretag samt utbildningsverksamhet har minskat relativt mycket jämfört med andelen företag som mötte ökad efterfrågan från dessa branscher under första halvåret. Exempelvis mötte 37 procent av företagen ökad efterfrågan från handeln under första halvåret, att jämföra med motsvarande andel på 26 procent när det gäller förväntningarna på andra halvåret.

Diagram 15: Efterfrågan på företagstjänster från olika delbranscher av privat tjänstesektor under andra halvåret 2017 (förväntan)

Efterfrågan på företagstjänster förväntas öka mest från företag som levererar företagstjänster

5 Fördjupning: Det kunskapsintensiva tjänsteinnehållet i Sveriges export ökar

5.1 Bakgrund

Strukturomvandlingen mot ökad tjänsteexport har pågått under en längre tid, men mycket tyder på att omvandlingen har snabbats upp efter finanskrisen 2008. Det är främst en ökning av företagstjänsternas andel av Sveriges export av förädlingsvärde som har bidragit till tjänstesektorns växande andel av exporten efter finanskrisen. Det är framförallt denna del av tjänstesektorn som utsätts för ökad utländsk konkurrens. Branschen präglas av högkvalificerad arbetskraft, som fått en växande betydelse för Sveriges sysselsättning, tillväxt, och även export som i sig bidrar till ekonomins tillväxt.

Efter finanskrisen har världshandelns tillväxt varit historiskt låg, men från början av 2017 finns tecken på en klar förbättring. Mot bakgrund av det ökade tjänsteinnehållet i Sveriges export torde återhämtningen på Sveriges exportmarknader 2017 skapa ytterligare ökad efterfrågan på arbetskraft inom tjänstesektorn för produktion av Sveriges exportprodukter.

Efter finanskrisen har tillväxten tagit fart inom de tjänstebranscher som fått en allt viktigare betydelse för exporten, trots att världsmarknaden visat en historiskt svag utveckling. Ökad efterfrågan på tjänster med koppling till Sveriges export har resulterat i ökad sysselsättning inom tjänstesektorn från år 2010.

Under de senaste åren, från finanskrisen 2008 och framåt, visar ny statistik att strukturomvandlingen inom Sveriges näringsliv har fortsatt och även i snabb takt. En huvudsaklig slutsats som kan dras är att den internationellt konkurrensutsatta sektorn fortsätter att utgöra en mycket omfattande del av näringslivets produktion och sysselsättning i Sverige. Det som förändrats inom exportsektorn är att dess tjänsteinnehåll har ökat i allt snabbare takt och att de jobb som kan kopplas till exporten i huvudsak skapats inom tjänstesektorn. Denna omvandling återspeglar att tjänsteinnehållet i exporten blivit alltmer avgörande för näringslivets internationella konkurrenskraft.

Produktionen av Sveriges exportprodukter³⁸ är både utspridd och starkt integrerad mellan exportindustrin och tjänsteföretag, särskilt vad gäller de företag som verkar under samlingsbegreppet företagstjänster. Där ingår en rad branscher, såsom teknik- och IT-konsulter, arkitekter, forskning och utveckling, företag inom säkerhet, bemanning, reklam med mera. Företag från dessa branscher bidrar alltså i hög grad både med insatser till produktionen av exportprodukter samt med egen export som går direkt till

kunder på exportmarknaden. Det handlar ofta om försäljning av tjänster såsom innovationer, teknikkonsulttjänster, IT-lösningar, programvaror, design med mera.

En vanlig föreställning är att det enbart handlar om att exportindustrin flyttat ut delar av sin egen tjänsteproduktion, och att det är denna produktion av insatstjänster till exportindustrin som ökat. Men det är inte hela förklaringen till det ökade tjänsteinnehållet i exporten. Tjänsteföretag har också ökat sin direkta export till kunder utomlands. Denna utveckling innebär samtidigt att en växande del av tjänstesektorn utsätts för utländsk konkurrens.

Sveriges ekonomi befinner sig i ständig omvandling som under lång tid präglats av att produktionen inom i stort sett samtliga sektorer av ekonomin innehåller mer tjänster. Tjänsterna kan produceras inom ett företag, men strukturomvandlingen har präglats av ökad specialisering, där företag köper in tjänster

som insats i sin produktion. Produktionen har delats upp i allt längre och sammanhängande "kedjor", inte bara inom landet utan även längs produktionskedjor ut i världen, det som kallas globala värdekedjor. För produktionen i Sverige importerar alltså företag alltmer insatsvaror och även tjänster. Fortfarande skiljer man oftast på varor och tjänster utan att känna till att en allt större del av "varorna" i själva verket innehåller en stor del tjänster.

En liknande missuppfattning är fortfarande vanlig när man delar upp exporten på varor och tjänster. I själva verket består Sveriges exportprodukter ofta av en blandning, dvs. produkter som har olika typer av tjänsteinnehåll, exempelvis i form av programvara, tekniska lösningar, design med mera. Det är ofta tjänsteinnehållet som höjer värdet på en produkt och gör den attraktiv och konkurrenskraftig.

Uppfattningen om hur produktionen av varor och tjänster ser ut kan delvis förklaras av att varor och tjänster fortfarande redovisas separat i statistiken. Men då döljs den förändring som pågått och fortgår, där varu- och tjänsteproduktion blir alltmer sammanflätad i produktionskedjor, från företag till deras leverantörer, både i Sverige och ute i omvärlden.

Den fortgående specialiseringen av produktionen har för Sverige inneburit en växande produktion av tjänster med högt kunskapsinnehåll. Den bygger i hög grad på högkvalificerad arbetskraft och personalens förmåga att utveckla tjänster och anpassa dem till kundernas behov inom i stort sett samtliga delar av ekonomin. I följande avsnitt beskrivs var det ökade tjänsteinnehållet i Sveriges export uppstått och vad det innebär för näringslivets konkurrenskraft.

"...Fortfarande skiljer man oftast på varor och tjänster utan att känna till att en allt större del av "varorna" i själva verket innehåller en stor del tjänster..."

³⁸ Med "exportprodukt" syftar vi på både vara och tjänst. En produkt är ofta en blandning av vara och tjänst.

Andelar av Sveriges export av förädlingsvärde (direkt och indirekt förädlingsvärde per bransch)

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Företagstjänster	13,2	14,7	14,1	14,9	15,9	16,6	17,3
Handeln	12,4	12,6	12,7	13,5	13,7	14,0	14,5
Övriga tjänster	8,8	10,0	8,9	8,3	8,2	8,8	9,4
Privat tjänstesektor totalt	34,4	37,3	35,7	36,7	37,7	39,3	41,3
Basindustrin	16,2	15,0	16,6	16,6	15,9	15,1	14,9
Gruv- och tillverkningsindustrin totalt	63,6	61,0	62,4	61,1	60,0	58,5	56,4
Övriga branscher	2,0	1,8	2,0	2,2	2,3	2,2	2,3
Summa näringslivet totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: SCB (input-output-tabeller), Almega, Industrierbetsgivarna.

5.2 Det internationella konkurrenstrycket ökar särskilt för företagstjänster

En växande del av den privata tjänstesektorn i Sverige är utsatt för utländsk konkurrens direkt på exportmarknader. Det framgår av att tjänsteproduktionens andel av Sveriges export av förädlingsvärde har ökat över lång tid, och trenden har fortsatt efter finanskrisen. Bara på några få år efter finanskrisen 2008 har de privata tjänstebanshernas samlade export ökat sin andel av Sveriges totala export av förädlingsvärde till lite drygt 41 procent, se tabellen ovan.

Denna andel utgår alltså från den export som genereras av slutlig efterfrågan från exportmarknaden, dvs. efterfrågan på färdiga produkter³⁹ från den privata tjänstesektorn som säljs för konsumtion eller investeringar på exportmarknaden. Här ingår det förädlingsvärde som behövs, både direkt i tjänstesektorn och indirekt bland dess inhemska underleverantörer för tjänstesektorns produktion för export till slutkunder på exportmarknaden. Industrins motsvarande andel av Sveriges samlade förädlingsvärde för export har minskat, från nära 64 procent 2008 till drygt 56 procent 2014. Strukturuomvandlingen mot ökad tjänsteexport har pågått under en längre tid, men har snabbats upp under 2000-talet.⁴⁰

Andelarna i tabellen ovan motsvarar alltså den produktion som behövs, både direkt i varje bransch och indirekt bland leverantörer av insatsvaror och insattjänster, för att producera produkterna för slutlig användning på exportmarknaden. Insatserna kan komma från såväl industrin som från tjänstesektorn. Exportindustrin köper in en större andel insattjänster än insatsvaror för sin produktion, och andelen inköp av insattjänster är ännu mer dominerande i tjänstesektorn för produktionen av dess tjänster som säljs på exportmarknaden. Det är främst en ökning av företagstjänsternas⁴¹ andel av Sveriges export av förädlingsvärde som har bidragit till tjänstesektorns växande

andel av exporten mellan 2008 och 2014, se även diagrammet på sidan 26. Denna typ av tjänster klassas till största delen som kunskapsintensiva.⁴² Företagstjänsternas andel av näringslivets totala förädlingsvärde för exportmarknaden ökade från 13,2 procent 2008 till hela 17,3 procent 2014. Denna ökning avspeglar med andra ord ökad efterfrågan från exportmarknaden på denna typ av tjänster.

Tack vare den tekniska utvecklingen kan företagstjänster numera ofta produceras i Sverige och enkelt levereras till kunder världen över. Särskilt exporten av datatjänster har ökat under 2000-talet och uppgick till något över 100 miljarder kronor under 2016. Även exporten av andra typer av företagstjänster har ökat. Den största delposten är forskning och utveckling (FoU) och därefter kommer teknikkonsulttjänster. Till exporten av företagstjänster hör även juridiska tjänster, management och PR med mera.⁴³

Efter den kraftiga nedgången för sysselsättningen 2009 har det emellertid skett en markant återhämtning inom den tjänsteproduktion som kan kopplas till Sveriges export. Inom den privata tjänstesektorn har drygt 53 000 nya jobb med koppling till exporten skapats enbart under den korta perioden 2010-2014. Detta trots den tröga återhämtningen på exportmarknaden under dessa år, vilket tyder på den ökade betydelsen av tjänsteinnehållet i exporten.

En stor del av den ökade sysselsättningen inom tjänstesektorn med koppling till Sveriges exportproduktion har skett inom branscher som klassas som företagstjänster⁴⁴, där drygt 32 000 nya jobb vuxit fram efter 2009 tack vare efterfrågan på näringslivets exportprodukter. Dessa jobb klassas dessutom som kunskapsintensiva. Företagstjänster har med andra ord en relativt stor andel högkvalificerad arbetskraft som utvecklar tjänsterna som säljs på exportmarknaden, antingen som rena tjänster eller integrerade i exportprodukterna.

³⁹ Med produkt syftar vi på både vara och tjänst. En produkt kan också vara en blandning av vara och tjänst.

⁴⁰ Se vidare SCB-indikatorer, SCB oktober 2012.

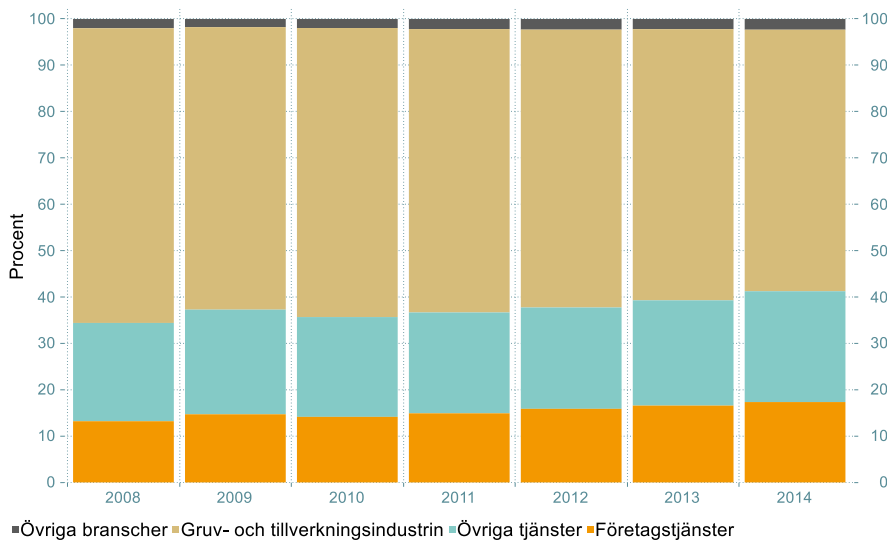
⁴¹ Till företagstjänster räknas här följande branscher utifrån input-output-statistiken: Datakonsulter m.m., telekommunikation, juridik, PR, organisationskonsulter, arkitekter, teknikkonsulter, forskning och utveckling, reklam, design, uthyrning, leasing, arbetsförmedling, bemanning, säkerhetstjänster m.m.

⁴² Almega använder en internationellt etablerad definition av kunskapsintensiva branscher. Se vidare Eurostat.

⁴³ Se vidare statistiken över exporten av tjänster i betalningsbalansstatistiken, SCB.

⁴⁴ Till företagstjänster räknas här följande branscher utifrån input-output-statistiken: Datakonsulter m.m., telekommunikation, juridik, PR, organisationskonsulter, arkitekter, teknikkonsulter, forskning och utveckling, reklam, design, uthyrning, leasing, arbetsförmedling, bemanning, säkerhetstjänster m.m.

Andelar av Sveriges export av förädlingsvärde utifrån slutlig efterfrågan

Källa: SCB (input-output-statistiken), Almega, Industriarbetsgivarna.

Den privata
tjänstesektorn har ökat
sin andel av Sveriges
export

5.3 Globala värdekedjor utvecklas med ökad tjänstehandel

Under de senaste decennierna har specialiseringen av produktionen inom såväl industrin som tjänstesektorn i många länder utvecklats mot ökad fragmentering i det som brukar benämnas globala värdekedjor. Denna utveckling har i hög grad drivits av teknisk utveckling, kostnads- och produktivitetsutveckling, tillgång till produktionsresurser och avsnämningsmarknader. För att kunna förstå utvecklingen för länders inhemska produktion och sysselsättning måste man kunna följa företagens specialisering och ökade integration med produktion i omvärlden. Det gäller främst små, öppna ekonomier som Sveriges. I det följande ger vi viktiga insikter kring fragmenteringens effekter på ekonomier liknande Sveriges och även effekter på tjänsteproduktionen, här med hjälp av OECD:s omfattande arbete och analys kring globala värdekedjor.⁴⁵

Några övergripande slutsatser kring effekter av ökad handel med globala värdekedjor (GVK) är följande:

- Produktionen i länder blir mer integrerad då företag blir alltmer specialiserade på att producera specifika delar av en produkt i motsats till att producera samtliga delar av produkten inom ett företag eller inom ett land. Genom globala värdekedjor kan företag få tillgång till billigare, mer differentierade insatsvaror och tjänster av hög kvalitet.
- GVK driver tillväxt och produktivitetsutveckling och skapar nya jobb. Specialiseringen av produktionen utmed globala värdekedjor leder normalt till en fortlöpande uppgradering till högre förädlingsvärden

som ger högre tillväxt, fler högkvalificerade jobb, högre inkomster och högre skatteintäkter.

- GVK kan innebära att vissa jobb outsourcas till utlandet, medan sysselsättningen kan öka inom andra delar av produktionen som bygger på annan kompetens än den som outsourcats. Det handlar ofta om att "klättra högre upp i värdekedjan", där fler högkvalificerad och mer högproduktiva jobb skapas, som i Sverige.
- Investeringar i kunskapsbaserade tillgångar, såsom FoU och innovationer, mjukvara, design, varumärke, copyrights, företagsspecifik teknologisk och ledningskompetens, nätverk, organisationsstruktur etc., blir allt vanligare. Denna typ av investeringar är ofta avgörande för företagen för att lyckas förflytta sig högre upp i värdekedjorna, öka sin internationella konkurrenskraft och skapa jobb.
- Tjänster, såsom företagstjänster, transporter och logistik, står för över hälften av värdeskapandet i många länders export som bygger på globala värdekedjor, vilket också gäller Sverige. Det gäller även exempelvis Frankrike, Tyskland, Italien och USA. Investeringar i och utveckling av denna värdeskapande tjänsteproduktion är avgörande för många länders konkurrenskraft, även Sveriges.
- Frihandel är en förutsättning för att GVK ska fungera. Handelshinder kan påverka dessa flöden och var i världen företag väljer att producera eller anlita leverantörer.

⁴⁵ Se OECD, Interconnected Economies: Benefitting from Global Value Chains, Synthesis report, 2013.

Den ökade specialiseringen av produktionen i många länder har inneburit ökad import av insatsvaror och tjänster till länder, särskilt små, öppna ekonomier som Sveriges. Över 70 procent av världens samlade import består av tjänster som används som insatser i ländernas produktion, som exempelvis insatser från företagstjänster i form av innovationer och produktutveckling på olika områden. För många länder har både tjänste- och importinnehållet i exporten ökat, vilket även gäller Sverige.

När det gäller företags produktion utmed GVK handlar det dels om effektivisering, där de relativa kostnaderna för produktionen spelar in, och naturligtvis även dess kvalitets- och produktivitetsutveckling. Det som särskilt påverkar tjänsteföretagens beslut om att outsourca delar av sin produktion till utlandet är tillgång till personal med den kompetens som företagen är beroende av, då deras produktionsresurser främst bygger på arbetskraft. Om tillgången på kompetens är för liten där företagen bedriver verksamhet söker sig företag till områden där tillgången är större. I följande avsnitt ger vi konkreta exempel från ett tjänsteföretag med moderbolaget i Sverige. Företag kan både expandera produktion i dotterbolag utomlands samt öka sin import av tjänster till verksamheten i Sverige.

Små, öppna ekonomier, såsom Sverige, Finland, Belgien, Holland, Luxemburg med flera, importerar relativt stora andelar insatsprodukter jämfört med större ekonomier, såsom USA och Japan eller EU som helhet. De stora ekonomierna har en relativt större andel inhemsk produktion av insatsprodukter för sin inhemska produktion jämfört med de små, öppna ekonomierna. Däremot kan de stora ekonomierna exportera en stor andel insatsvaror och tjänster, och därmed ändå i stor omfattning delta i globala värdekedjor.

5.4 Nya trender för internationellt konkurrensutsatta tjänsteföretag

Som vi belyste i föregående avsnitt utsätts tjänsteföretag för ett ökat internationellt konkurrenstryck, vilket sätter ökad press på dem att stärka sin konkurrenskraft. Det blir därför viktigt för företagen att lyckas höja sin innovationskraft, produktionskapacitet och produktivitetstillväxt för att kunna möta den ökade efterfrågan på sina tjänster, ofta samtidigt som prispressen från konkurrerande företag tilltar.

Eftersom tjänsteproduktionen främst bygger på arbetskraftsresurser spelar tillgången på arbetskraft med rätt kompetens en avgörande roll för företagets konkurrenskraft och tillväxt. Om tillgången på kompetens är för liten i Sverige vänder sig företag alltmer till utlandet där tillgången är större. Här finns flera alternativa vägar att gå, genom outsourcing av egen produktion till andra länder och/eller inköp av tjänster från utländska leverantörer.

Då tjänster är så starkt integrerade i Sveriges export kommer kapacitetsbrist hos inhemska leverantörer innebära att de riskerar att tappa marknadsandelar till förmån för utländska konkurrenter. Med den numera akuta bristen på den

eftersökta kompetensen i Sverige riskerar landet att tappa jobbtillväxt till utlandet och därmed även produktion och skatteintäkter.

5.4.1 Exempel på tjänsteexport och hur tjänsteföretag möter ökad utländsk konkurrens

För att åskådliggöra tjänsteexport från branscher inom företagstjänster som ökat sin andel av Sveriges export, följer här följer här exempel från ett par medlemsföretag i Almega, dels ett it-företag, medlem i IT&Telekomföretagen, dels ett exempel från ett arkitekt- och teknikkonsultföretag, medlem i Svenska Teknik&Designföretagen. Informationen är hämtad från intervjuer med företagets VD. Almega har under augusti-oktober i år genomfört ett tiotal intervjuer med medlemsföretag, som gett en högst aktuell bild av den utveckling som nu pågår inom tjänsteföretag i mötet med ökad internationell konkurrens. Almega kommer följa upp frågan och kommunikativt belysa de reella konsekvenser den ökade internationella konkurrensen får för exportinriktade tjänsteföretag.

Tacton

Ett exempel på ett ytterst kunskapsintensivt tjänsteföretag som säljer avancerade tjänster till utlandet är Tacton. Företaget utvecklar mjukvara, bland annat baserad på artificiell intelligens. En nisch är att utveckla mjukvara som integreras i kundens övriga it-system, vilket skapar långsiktiga kundrelationer. En trend under de senaste tio åren har varit att gå från extrem kundanpassning till att utveckla mer standardprodukter, moduler som kan återanvändas. Enbart skraddarsydda system kan i längden bli dyra att uppdatera, medan kundanpassade leveranser med delar som är standardprodukter är mer långsiktigt hållbara. Samtidigt öppnar standardiseringen upp för ökad konkurrens och därmed en större prispress.

Tacton har kunder i Norden, Europa och även i övriga världsdelar. Tactons koppling till Sveriges export är inte enbart via leveranser till stora exportföretag och deras verksamhet i Sverige, som exempelvis mjukvara i Scania's lastbilar. Tacton exporterar också direkt från Sverige till kunder utomlands, främst till stora industriföretag.

Utländska konkurrenter förekommer i ökad grad på den svenska marknaden, dvs. de stora kunderna i Sverige köper också tjänster från utlandet. Det betyder att importen av liknande tjänster som Tacton också levererar till kunder i Sverige ökar. De stora beställande industriföretagen har en global prisbild och jämför ofta Tactons erbjudanden med utländska IT-konsulters. Det är framför allt de stora industriföretagen som pressar priserna, då de har möjligheten att välja mellan leverantörer från flera länder. Tactons konkurrenter har personal i låglöneländer bl.a. i Indien.

Därmed kan de producera stora volymer med lägre arbetskraftskostnader än i Sverige, vilket därmed driver prispressen.

Sweco

Sweco är ett arkitekt- och teknikonsultföretag som utför uppdrag åt kunder inom bygg- och fastighet, infrastruktur, energi och industri. Företaget erbjuder ett brett utbud av tjänster inom arkitektur, byggkonstruktion, installation, infrastruktur, vatten och miljö, projektledning, samhällsplanering och -analys, energi, IT för samhällsutveckling och industri. Sweco bedriver verksamhet med fasta etableringar i 13 länder i norra Europa. Det finns också en filial i Indien, där ingenjörer arbetar med vissa moment av projektering som sedan ingår i olika former av sammansatta kundleveranser. Swecos leveranser är spridda över hela världen, då de exporterar tjänster till kunduppdrag i omkring 70 länder årligen. Framför allt exporteras tjänster inom vatten, energi och stadsplanering till länder i bland annat Asien och Afrika.

Utländska konkurrenter ökar sin aktivitet på den svenska marknaden. Det innebär en utmaning bland annat eftersom utländska bolag ofta har lägre lönsamhetskrav. Dock har de svenska bolagen ett försprång då det är viktigt att ha kunskap om de lokala regelverken i Sverige samt förståelse för kundernas förutsättningar för att vinna eller behålla kunder på den lokala marknaden.

En stor del av arkitekt- och teknikonsultföretagens kostnader utgörs av lönekostnader. Trots bristen på ingenjörer i Sverige har löneglidningen inte tagit avsevärd fart, så som fallet har varit vid tidigare högkonjunkturer. En viktig förklaring vad gäller teknikonsulter är att företag inom branschen har haft svårt att höja timpriserna för sina leveranser. För 10 år sedan kunde man höja timpriserna 3-3,5 procent årligen och högre löneökningar kunde då täckas av prisutvecklingen, men efter finanskrisen innebar den ökade prispressen att lönerna inte kunde öka lika mycket som tidigare.

5.4.2 Exempel på hur tjänsteföretag löser kompetensförsörjningen

Kompetensbehovet är nu den stora flaskhalsen för den avancerade tjänsteproduktionen i Sverige. Efterfrågan på personal inom de kunskapsintensiva företagen är större än någonsin. Att rekrytera i Sverige är svårt eftersom tillgången till bland annat ingenjörer inte är tillräcklig och löneläget ligger högt. Särskilt i Stockholmsområdet är det hård konkurrens om talanger. *Tacton* konkurrerar om arbetskraft med andra företag som bygger på samma typ av kompetens. Det innebär ofta att lönenivåer och arbetskraftskostnader ökar. Men med den ökade prispressen på företagets tjänster, till följd av ökad internationell konkurrens, pressas lönsamheten, vilket inte är hållbart i längden.

För att lösa kompetensförsörjningen har *Tacton* lagt ut delar av sin verksamhet till exempelvis Polen. Där finns bättre tillgång på den kompetens *Tacton* behöver, men även där har lönerna stigit. För att klara lönsamheten har verksamhet

flyttat vidare till exempelvis Makedonien, Ukraina och Rumänien. Denna outsourcing beror främst på att tillgången på den kompetens *Tacton* behöver är för liten i Sverige, vilket trissar upp personalkostnaderna i Sverige.

För att kunna leverera i takt med ökad efterfrågan samarbetar *Tacton* även med partners på utländska marknader som producerar till lägre kostnader. Ofta sys affärer ihop genom att projektledning sker i den svenska verksamheten medan resterande delar produceras hos leverantörer i utlandet. Alltså ett bra exempel på en global värdekedja. Utvecklingen går mot att allt mer avancerade och komplexa tjänster läggs på utländska leverantörer eller egna dotterbolag utomlands, som har tillgång till kompetens för sådan avancerad produktion.

Tacton köper således in mer tjänster från utlandet för sin verksamhet i Sverige. Det håller uppe tillväxten i Sverige och löser flaskhalsproblemen med personalbrist i Sverige. Importen kan alltså kompensera något för att resurserna i Sverige utnyttjas för fullt.

Som tidigare nämnts är tjänster som importeras alltmer komplexa. Det hör samman med den fortsatta specialiseringen och uppdelningen av produktionen i globala värdekedjor. Produktionskedjorna blir digitala, dvs. rena tjänster exporteras och importeras digitalt. *Tacton* blir med andra ord ett alltmer globalt företag genom specialisering och koppling till globala värdekedjor. På så sätt höjer företaget sin produktivitet och klarar den ökade prispressen från konkurrenter.

Idag är det en utmaning för arkitekt- och teknikonsultbranschen att hitta såväl ingenjörer som arkitekter med rätt erfarenhet och kompetens. Branschen befinner sig i en generationsväxling, och behovet av att öka tillgången på specialistkompetens i Sverige har underskattats, enligt Swecos bedömning. Fler behöver utbildning i exempelvis geoteknik, konstruktion och VA-teknik för att Sweco och andra aktörer ska kunna möta behoven som finns i Sverige.

Bristen på kompetens i Sverige kompenserar Sweco delvis med att ta in resurser från koncernens verksamheter i övriga Europa. Ett annat sätt är att etablera partnerskap med företag som har den efterfrågade kompetensen. Ett exempel är uppdraget med Stockholms nya tunnelbanelinje till Nacka, där Sweco samarbetar med ett spanskt företag som är specialiserade på tunnelbaneteknik, en kompetens som saknades i Sverige när projektet startades.

Sweco i Sverige importerar med andra ord tjänster från andra affärsområden i koncernen och från externa leverantörer utomlands för att kunna möta efterfrågan.

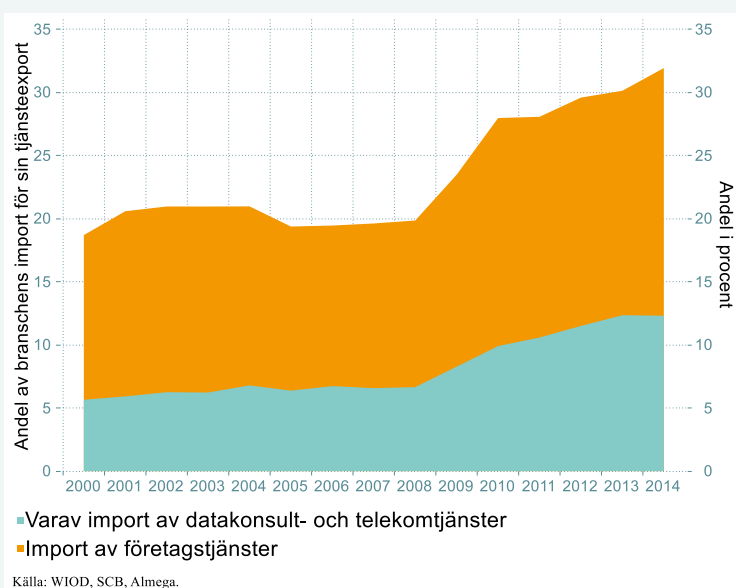
På sikt kommer digital teknik i form av exempelvis automatisering och artificiell intelligens lösa en del av kompetensbristen tack vare ökad effektivitet när det gäller i första hand repetitiva moment. Det handlar bland annat om datainsamling, viss analys av data och vissa moment i projektering. Teknikskiftet kommer medföra att medarbetare i

ännu högre grad ägnar sig åt rådgivande och komplexa frågeställningar och lösningar.

En ökad andel import av olika typer av företagstjänster märks för hela datakonsultbranschen samt för teknikkonsult- och arkitektbranschen. Sett till den produktion i dessa branscher som går på export visar statistiken att företagen har ökat sin import av företagstjänster relativt annan import av

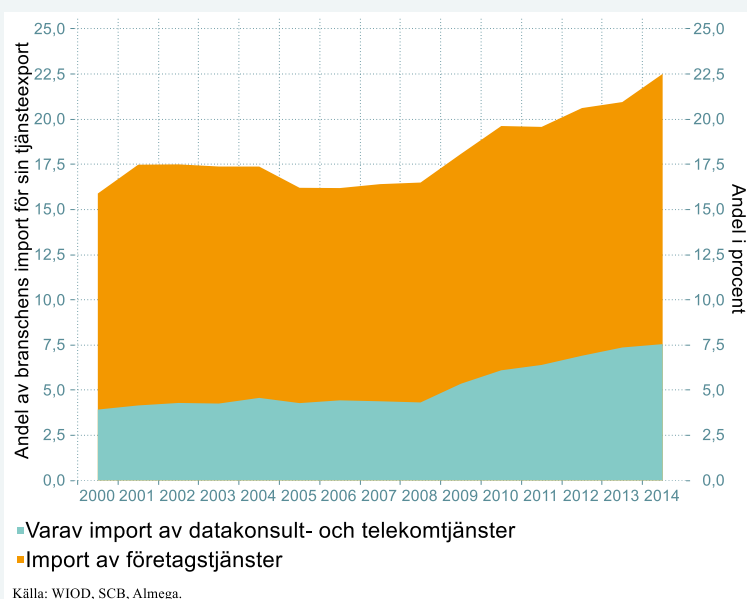
insatsprodukter. Då vi skiljer ut branschens produktion i Sverige som avser dess export har importen av företagstjänster ökat jämfört med millennieskiftet, och särskilt under de senaste åren, från och med 2010, se diagram nedan. Här ingår import av datakonsult- och telekomtjänster, som också visat en klar uppgång från 2010 och framåt.

Andelar av datakonsulternas import som insats i deras produktion för exportmarknaden

Brist på inhemsk personal hos datakonsulter bidrar till ökad tjänsteimport

Andelar av teknikkonsulters och arkitekters import som insats i deras produktion för exportmarknaden

Brist på inhemsk personal hos teknikkonsulter och arkitekter bidrar till ökad tjänsteimport

ALMEGA

Banar väg för tjänsteföretagen